

Innehåll

Promemorians huvudsakliga innehåll	7
1 Promemorians författningsförslag.....	9
1.1 Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619).....	9
1.2 Förslag till förordning om ändring i rättshjälps- förordningen (1997:404)	12
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.....	16
2 Ärendet.....	19
3 Rättshjälpsdirektivet.....	21
4 Genomförande av direktivet.....	23
4.1 Utgångspunkter för genomförandet	23
4.2 Kompletterande bestämmelser i rättshjälpslagen och rättshjälpsförordningen	24
4.3 Gränsöverskridande rättsliga angelägenheter på privaträttens område.....	25

4.4	Rätt till rättshjälp	32
4.5	Villkor för rättshjälpen och dess omfattning	37
4.5.1	Villkor beträffande ekonomiska tillgångar.....	37
4.5.2	Villkor med anknytning till grunden för angelägenheten.....	40
4.5.3	Kostnader i samband med angelägenhetens gränsöverskridande karaktär	43
4.5.4	Kostnader som skall betalas av den medlemsstat där den rättshjälpssökande har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort.....	47
4.5.5	Rättshjälpens kontinuitet	50
4.5.6	Förfaranden utanför domstol.....	54
4.5.7	Officiella handlingar (actes authentiques).....	55
4.6	Förfarandefrågor	55
4.6.1	Myndighet som beviljar rättshjälp	55
4.6.2	Inlämnande och översändande av ansökningar om rättshjälp	56
4.6.3	Myndighet för översändande och mottagande av ansökningar om rättshjälp, m.m.....	59
4.6.4	Handläggning av ansökningar.....	61
5	Offentligt biträde hos regeringen i ärenden om överförande av straffverkställighet	65
6	Ikraftträdande	67
7	Ekonomiska konsekvenser	69
8	Författningskommentar	71
8.1	Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619).....	71

8.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt rättsligt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom 73

Rådets direktiv 2003/8/EG 75

Promemorians huvudsakliga innehåll

Promemorian innehåller förslag som syftar till att genomföra EG-direktivet (2003/8/EG) om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister (rättshjälpsdirektivet).

I promemorian föreslås att det i rättshjälpslagen tas in särskilda bestämmelser om rättshjälp i gränsöverskridande rättsliga angelägenheter på privaträttens område. Bestämmelserna skall gälla i angelägenheter där den rättssökande har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i en annan medlemsstat inom Europeiska unionen än Sverige.

Promemorian innehåller också förslag till bestämmelser om samarbete mellan medlemsstaterna. Bestämmelserna, som föreslås tas in i rättshjälpsförordningen, syftar till att förenkla för parterna att få en ansökan om rättshjälp prövad.

Utöver förslagen som syftar till att genomföra rättshjälpsdirektivet innehåller promemorian även ett förslag om ändring i lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.

De författningsändringar som syftar till att genomföra rättshjälpsdirektivet är avsedda att träda i kraft den 1 november 2004. Ändringen i lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom föreslås träda i kraft den 1 juli 2004.

1 Promemorians författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

Härigenom föreskrivs¹ i fråga om rättshjälpslagen (1996:1619) dels att det i lagen skall införas tre nya paragrafer, 22 a–22 c §§, av följande lydelse,

dels att det närmast före 22 a § skall införas en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Särskilda bestämmelser om rättshjälp i vissa gränsöverskridande angelägenheter

22 a §

I en inom Europeiska unionen gränsöverskridande angelägenhet på privaträttens område gäller för en fysisk person de särskilda bestämmelser som anges i 22 b och 22 c §§.

Angelägenheten är gränsöver-

¹ Jfr rådets direktiv 2003/8/EG av den 27 januari 2003 om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister (EGT L 026, 31.01.2003, s. 41, Celex 32003L0008, rättat genom EGT L 032, 07.02.2003, s. 15, Celex 32003L0008R[01]).

skridande, om den rättssökande vid tidpunkten för ansökan om rättshjälp har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i en annan medlemsstat inom Europeiska unionen än Sverige.

Vid avgörande av frågan huruvida en rättssökande har sitt hemvist i en annan medlemsstat, skall den medlemsstatens lag tillämpas.

22 b §

Trots vad som sägs i 6 § får en rättssökande vars ekonomiska underlag överstiger 260 000 kr beviljas rättshjälp, under förutsättning att den rättssökande visar att han eller hon, helt eller delvis, saknar förmåga att bära sina egna rättegångskostnader och att denna bristande förmåga beror på skillnader i levnadskostnader mellan Sverige och den medlemsstat inom Europeiska unionen där den rättssökande har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort.

22 c §

Om en person som har beviljats rättshjälp i en annan medlemsstat inom Europeiska unionen än Sverige söker verkställighet här av ett verkställbart avgörande som har meddelats i

*den andra medlemsstaten, gäller
det som sägs i 19 § andra
stycket.*

Denna lag träder i kraft den 1 november 2004.

1.2 Förslag till förordning om ändring i rättshjälpsförordningen (1997:404)

Härigenom förskrivs¹ i fråga om rättshjälpsförordningen (1997:404)

dels att 35 § skall ha följande lydelse,

dels att det i förordningen skall införas fem nya paragrafer, 11 a–11 e §§, av följande lydelse,

dels att det närmast före 11 a § skall införas en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Särskilda bestämmelser om ansökan om rättshjälp i vissa gränsöverskridande tvister

11 a §

Justitiedepartementet är översändande och mottagande organ enligt rådets direktiv 2003/8/EG av den 27 januari 2003 om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister.

11 b §

Justitiedepartementet skall i egenskap av översändande organ bistå den rättssökande med att
1. säkerställa att till ansökan

¹ Jfr rådets direktiv 2003/8/EG av den 27 januari 2003 om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister (EGT L 026, 31.01.2003, s. 41, Celex 32003L0008, rättat genom EGT L 032, 07.02.2003, s. 15, Celex 32003L0008R[01]).

om rättshjälp är fogade alla handlingar som enligt departementets vetskap krävs för prövning av ansökan, och

2. vid behov översätta ansökan om rättshjälp och övriga handlingar som anges i 1.

Justitiedepartementets biträde skall vara kostnadsfritt.

11 c §

Justitiedepartementet skall översända en ansökan om rättshjälp till mottagande organ i en annan medlemsstat inom Europeiska unionen senast 15 dagar efter det att en komplett ansökan har mottagits.

Justitiedepartementet får vägra att översända en ansökan om rättshjälp som inte avser en gränsöverskridande tvist på privaträttens område.

11 d §

Om en ansökan om rättshjälp till Sverige inte har gjorts genom post, bud eller telefax, behöver den inte behandlas. Detta gäller dock inte, om det har träffats en överenskommelse i det enskilda fallet och ansökan har gjorts på det sätt som har överenskommit.

11 e §

En ansökan om rättshjälp till Sverige behandlas bara om ansökan och de övriga handlingar som bilagts den fyllts i på svenska eller engelska.

35 §

Följande utländska medborgare skall i den utsträckning som anges nedan vara likställda med svenska medborgare i fråga om rätt till rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1996:1619):

- Medborgare i Japan.
- Medborgare i en stat som är ansluten till någon av Haagkonventionerna den 17 juli 1905 och den 1 mars 1954 angående vissa till civilprocessen hörande ämnen.
- Medborgare i en stat i förhållande till vilken konventionen den 28 augusti 1930 mellan Sverige samt Storbritannien och Nordirland rörande vissa till civilprocessen hörande ämnen av internationell natur är tillämplig.
- Medborgare i en stat som är ansluten till den europeiska bosättningskonventionen den 13 december 1955.
- Den som är bosatt i en stat som är ansluten till New Yorkkonventionen den 20 juni 1956 om indrivning av underhållsbidrag i utlandet, om han eller hon är kärande eller sökande i ett sådant mål eller ärende som rör underhållsbidrag och som har väckts genom förmedling av Utlandskontoret vid Försäkringskassan Stockholms län eller av Utrikesdepartementet enligt konventionens bestämmelser.
- Den som är bosatt i Amerikas förenta stater, Guam, Jungfruöarna, Puerto Rico eller Samoa, dock med undantag av Alabama, District of Columbia och Mississippi, om han eller hon är kärande eller sökande i ett sådant mål eller ärende om underhållsbidrag som har väckts genom förmedling av Utlandskontoret vid

Försäkringskassan Stockholms län eller av Utrikesdepartementet enligt konventionens bestämmelser.

- Medborgare i en stat som är ansluten till den europeiska konventionen den 24 november 1977 om migrerande arbetstagares rättsställning, om han eller hon vistas i Sverige som migrerande arbetstagare i konventionens mening.
- Den som är kärke eller sökande i ett mål eller ärende om vårdnad eller umgänge som har väckts genom Utrikesdepartementets förmedling i enlighet med den europeiska konventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård om barn.
- Den som är medborgare eller har hemvist i en stat som är ansluten till Haagkonventionen den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn, om han eller hon är sökande i ett mål eller ärende som rör konventionen.
- Den som är bosatt i en stat som är ansluten till Haagkonventionen den 25 oktober 1980 om internationell rättshjälp.

– Den som är medborgare eller har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i en medlemsstat inom Europeiska unionen.

Denna förordning träder i kraft den 1 november 2004.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom

Härigenom föreskrivs att 25 f och 27 §§ lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 f §¹

I fall som avses i 25 b § 1 skall offentligt biträde förordnas för den dömde, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

I ärenden hos regeringen prövas frågor om offentligt biträde av *den departements-tjänsteman som regeringen utser.*

I ärenden hos regeringen prövas frågor om offentligt biträde av *Regeringskansliet.*

Beslut om offentligt biträde eller om ersättning till denne överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

27 §²

I mål och ärenden angående verkställighet utomlands av frihetsberövande påföljd skall offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

I ärenden hos regeringen prövas frågor om offentligt biträde av Regeringskansliet.

¹ Senaste lydelse 2000:460

² Senaste lydelse 2000:460

Beslut om offentligt biträde eller om ersättning till denne överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2004.

2 Ärendet

Europeiska unionens råd antog den 27 januari 2003 ett direktiv (2003/8/EG) om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister (rättshjälpsdirektivet)¹. Direktivet innehåller minimiregler som skall garantera att parter i gränsöverskridande tvister inte hamnar mellan två stolar till följd av olikheter i de nationella rättshjälpsystemen; de skall behandlas som om de vore bosatta i den medlemsstat där rättegången skall äga rum. Med direktivet avser man vidare uppnå att parter i gränsöverskridande tvister som har otillräckliga ekonomiska tillgångar får utökade möjligheter till rättshjälp. Direktivet innehåller också bestämmelser om samarbete mellan medlemsstaterna. Dessa syftar till att förenkla de åtgärder som måste vidtas av parter i gränsöverskridande tvister. Medlemsstaterna skall ha genomfört direktivet senast den 30 november 2004, med undantag för artikel 3.2 a som skall vara genomförd senast den 30 maj 2006.

Rättshjälpsdirektivet finns som *bilaga*.

Förutom frågan om genomförande av detta direktiv tas i promemorian även upp en fråga om offentligt biträde hos regeringen i ärenden om överförande av straffverkställighet.

¹ EGT L 026, 31.01.2003, s.41, Celex 32003L0008. Direktivnumret rättat genom EGT L 032, 07.02.2003, s. 15, Celex 32003L0008R(01).

3 Rättshjälpdirektivet

Syftet med rättshjälpdirektivet är att förbättra enskildas möjligheter till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom att fastställa gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister (*artikel 1.1*).

Av *artikel 1.2* framgår att direktivet skall tillämpas på gränsöverskridande tvister på privaträttens område, oavsett domstolens karaktär. Skattefrågor, tullfrågor och förvaltningsrättsliga frågor omfattas alltså inte av direktivet, vilket också uttryckligen anges i direktivet. I *artikel 2* anges den för direktivets tillämpningsområde avgörande definitionen av vad som menas med en gränsöverskridande tvist. Tvisten är enligt direktivet gränsöverskridande, om den part som ansöker om rättshjälp har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i en annan medlemsstat än den där domstolen är belägen eller där avgörandet skall verkställas.

I *artikel 3* finns en grundläggande bestämmelse som ger fysiska personer rätt till rättshjälp på de villkor som ställs upp i direktivet. Vidare innehåller direktivet bestämmelser om

- förbud mot diskriminering av unionsmedborgare och medborgare i tredje land vilka vistas lagligen i en medlemsstat (*artikel 4*),
- villkor beträffande ekonomiska tillgångar (*artikel 5*),
- villkor med anknytning till grunden för tvisten (*artikel 6*),
- kostnader i samband med tvistens gränsöverskridande karaktär (*artikel 7*),

- kostnader som skall betalas av den medlemsstat där den rättshjälpssökande har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort (*artikel 8*),
- rättshjälpens kontinuitet (*artikel 9*),
- förfaranden utanför domstol (*artikel 10*), och
- officiella handlingar (*artikel 11*).

Dessutom finns det i direktivet bestämmelser om vilken medlemsstats behöriga organ som skall pröva en rättshjälpansökan (*artikel 12*), inlämnande och översändande av sådana ansökningar (*artikel 13*), utseende av och information om behöriga myndigheter samt information om vilka språk som kan användas vid ansökningsförfarandet (*artikel 14*), handläggningen av ansökningar (*artikel 15*), att standardformulär för rättshjälpansökningar och för översändande av sådana ansökningar skall utarbetas (*artikel 16*), att standardformulären skall fastställas enligt ett särskilt rådgivande förfarande (*artikel 17*), att nationella myndigheter skall samarbeta för att ge information om medlemsstaternas olika rättshjälpssystem (*artikel 18*) och att direktivet är ett s.k. minimidirektiv som inte hindrar medlemsstaterna från att införa mer förmånliga bestämmelser (*artikel 19*).

Slutligen innehåller direktivet bestämmelser om direktivets företräde framför bestämmelser i bilaterala och multilaterala avtal som ingåtts av medlemsstaterna (*artikel 20*) samt om ikraftträdandetidpunkt och medlemsstaternas rapporteringskyldighet till kommissionen om direktivets genomförande (*artiklarna 21 och 22*).

I avsnitten 4.3 – 4.6 ges en utförligare presentation av flertalet bestämmelser.

4 Genomförande av direktivet

4.1 Utgångspunkter för genomförandet

Ett EG-direktiv är bindande för medlemsstaterna med avseende på det resultat som skall uppnås men överlåter åt staterna att bestämma form och tillvägagångssätt för genomförandet (artikel 249 i EG-fördraget). Det innebär att staterna inte är bundna av sådant som ett direktivs terminologi och systematik, om väl det avsedda resultatet uppnås med en annan terminologi och systematik. Vid genomförandet av rättshjälpsdirektivet bör utgångspunkten vara att i möjligaste mån ansluta sig till den terminologi och systematik som finns i framför allt rättshjälpslagen, detta särskilt eftersom utgångspunkten är att de nuvarande svenska reglerna om rättshjälp i möjligaste mån även fortsättningsvis skall tillämpas på de gränsöverskridande tvister som omfattas av rättshjälpsdirektivet. I den mån rättshjälpsdirektivet kräver kompletterande bestämmelser framstår det som naturligt att låta de nuvarande bestämmelserna i rättshjälpslagen utgöra förebild vid utformandet av de nya bestämmelserna.

Rättshjälpsdirektivet är ett s.k. minimidirektiv (jfr artikel 19). Som utgångspunkt vid genomförandet av direktivet gäller därför att medlemsstaterna – inom de ramar som ges av EG-fördraget – får bestämma mer förmånliga bestämmelser för rättshjälpsmottagarna än de som finns i direktivet. Däremot får de nationella reglerna inte ge rättshjälpsmottagarna ett sämre skydd. Att direktivet ger en minimireglering innebär att det finns goda förutsättningar att genomföra reglerna på ett sätt som står i samklang med det svenska rättshjälpsystemet.

En annan utgångspunkt för genomförandet bör vara att hålla fast vid de överväganden som ligger bakom rättshjälpslagen och att inte annat än i absoluta undantagsfall göra mer omfattande lagändringar än vad direktivet kräver. Ett eventuellt behov av andra ändringar i lagen bör alltså tas upp i ett annat sammanhang. Det kan här nämnas att Domstolsverket på regeringens uppdrag har gjort en utvärdering av rättshjälpslagen. Denna avses redovisas och behandlas i en departementspromemoria som kommer under hösten 2003.

4.2 Kompletterande bestämmelser i rättshjälpslagen och rättshjälpsförordningen

Förslag: Rättshjälpsdirektivet skall genomföras i Sverige genom att kompletterande bestämmelser tas in i rättshjälpslagen och rättshjälpsförordningen under nya rubriker.

Skälen för förslaget: Regler om rättshjälp finns i rättshjälpslagen (1996:1619), som trädde i kraft den 1 december 1997. Lagen omfattar alla rättsliga angelägenheter men tillämpas huvudsakligen på civilrättsliga angelägenheter. Rättshjälpslagen kompletteras av bestämmelser i rättshjälpsförordningen (1997:404).

Det svenska rättshjälpssystemet gäller inte endast för svenska medborgare. Med stöd av 12 § andra stycket rättshjälpslagen har regeringen i 35 § rättshjälpsförordningen förordnat på så sätt att bl.a. samtliga EU-staters medborgare är likställda med svenska medborgare. Med hänsyn härtill och då det svenska rättshjälpssystemet, som står sig väl i förhållande till andra länders nationella regler om rättshjälp, redan innefattar nästan alla rättigheter som garanteras av rättshjälpsdirektivet framstår det som lämpligt att nödvändiga kompletterande bestämmelser förs in i rättshjälpslagen och rättshjälpsförordningen. De nya bestämmelserna bör tas in under särskilda rubriker.

4.3 Gränsöverskridande rättsliga angelägenheter på privaträttens område

Förslag: De kompletterande bestämmelserna i rättshjälpslagen skall tillämpas på gränsöverskridande rättsliga angelägenheter på privaträttens område. En definition av vad som avses med sådana angelägenheter skall tas in i lagen.

Skälen för förslaget: Enligt artikel 1.2 i rättshjälpsdirektivet är direktivet tillämpligt i gränsöverskridande tvister på privaträttens område, oavsett domstolens karaktär. Härigenom klarläggs att rättshjälpsdirektivet är begränsat till tvister som har gränsöverskridande inslag och som samtidigt är av civilrättslig karaktär. Således omfattas inte straffrätten och heller inte skattefrågor, tullfrågor och förvaltningsrättsliga frågor. Begränsningen till privaträttens område är densamma som i rådets förordning (44/2001/EG) av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet på privaträttens område (Bryssel I-förordningen). Till skillnad från Bryssel I-förordningen omfattar rättshjälpsdirektivet hela privaträttens område. I motsats till vad som är fallet enligt Bryssel I-förordningen saknar rättshjälpsdirektivet nämligen uttryckliga undantag från tillämpningsområdet.

Vad som i rättshjälpsdirektivet menas med ”gränsöverskridande tvist” anges i artikel 2.1. Härmed avses en tvist där den part som ansöker om rättshjälp inom ramen för rättshjälpsdirektivet har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i en annan medlemsstat än den där domstolen är belägen eller där avgörandet skall verkställas. Rättshjälpsdirektivets tillämpningsområde är med andra ord begränsat till att avse tvister med internationell anknytning på så sätt att den medlemsstat där den rättshjälpsökande har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort (hemviststaten) måste vara en annan än den medlemsstat där domstolen är belägen (domstolsstaten) eller där avgörandet skall verkställas (verkställighetsstaten). Vilken medlemsstat som är partens hemviststat skall enligt artikel 2.2 i rättshjälpsdirektivet avgöras i enlighet med artiklarna 59 och 60 i Bryssel I-förord-

ningen. Enligt artikel 59 i den förordningen skall vid avgörande av frågan om en rättshjälpsökande har sitt hemvist i en annan medlemsstat, den medlemsstatens lag tillämpas. Eftersom rättshjälpsdirektivet är tillämpligt enbart på fysiska personer saknar hänvisningen till artikel 60, som behandlar juridiska personer, praktisk betydelse.

Enligt artikel 2.3 i rättshjälpsdirektivet skall de förhållanden som råder vid tidpunkten för ansökan om rättshjälp läggas till grund för bedömningen av om tvisten är gränsöverskridande eller inte.

Rättshjälpsdirektivet är alltså begränsat till gränsöverskridande tvister på privaträttens område. Utöver vad som karaktäriserar en tvist som gränsöverskridande samt vad som faller inom det privaträttsliga området är också av betydelse att det skall vara fråga om en "tvist". Rättshjälpsdirektivets tillämpningsområde är på denna punkt snävare än rättshjälpslagens, eftersom rättshjälp enligt 2 § rättshjälpslagen får beviljas inte bara i tvister utan så snart det är fråga om en rättslig angelägenhet, under förutsättning att övriga villkor i lagen är uppfyllda.

Utöver begränsningen till gränsöverskridande "tvister" görs i rättshjälpsdirektivet även vissa undantag indirekt genom att det i artikel 6.3 särskilt anges att mål om förtal och mål som har anknytning till den rättssökandes affärsverksamhet till sin natur kan vara sådana att rättshjälp inte bör beviljas. Detta förhållande beskrivs närmare under avsnitt 4.5.2. Som också framgår av det avsnittet ger artikel 6.2 möjlighet att vägra rättshjälp "på grund av omständigheterna i målet". Direktivet får alltså anses medge att en medlemsstat – vilket är fallet i Sverige – beviljar rättshjälp endast om det med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde och omständigheterna i övrigt är *rimligt* att staten bidrar till kostnaderna. Något hinder mot att behålla bestämmelsen i 8 § rättshjälpslagen finns alltså inte. Direktivet måste anses ge medlemsstaterna ett stort utrymme att själva avgöra vilka omständigheter som bör medföra att rättshjälp inte bör beviljas. Direktivet är mera inriktat på att säkerställa att de nationella rättshjälpsystemen inte är ut-

formade på ett sätt som missgynnar en part som inte bor i domstolsstaten.

Rättshjälp enligt rättshjälpslagen kan beviljas i varje typ av rättslig angelägenhet som inte är uttryckligt undantagen i lagen. I 10 § första stycket rättshjälpslagen anges olika rättsliga angelägenheter i vilka rättshjälp inte kan beviljas. Vissa av dessa angelägenheter kan falla inom privaträttens område. Vidare finns det ytterligare begränsningar av tillämpningsområdet genom att det för de angelägenheter som anges i 11–13 §§ rättshjälpslagen krävs att det föreligger särskilda skäl för att rättshjälp skall kunna beviljas. Således begränsar bestämmelserna i 10–13 §§ rätten till rättshjälp på olika sakområden. Den fråga som uppkommer är huruvida dessa begränsningar är förenliga med rättshjälpsdirektivet.

Det har nyss konstaterats att direktivet ger en medlemsstat rätt att vägra rättshjälp om det med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde och omständigheterna i övrigt inte är rimligt att staten bidrar till kostnaderna. Begränsningarna i 10–13 §§ rättshjälpslagen får anses ha tillkommit just av den anledningen att det inte är rimligt att staten bidrar till kostnaderna i de angelägenheter som nämns där. Det kan dock ändå finnas anledning att titta lite närmare på hur dessa begränsningar förhåller sig till de krav som direktivet kan anses ställa.

Undantagsbestämmelserna i 10 § första stycket rättshjälpslagen rör dels enklare ärenden där behovet av rättsligt bistånd inte är så framträdande, dels vissa specialområden där rättshjälp inte kan beviljas, såsom bodelning, pilotfall, skadestånd och trafikskadeersättning.

Undantagen i 10 § första stycket 1–7 rättshjälpslagen rör upprättande av självdeklaration, äktenskapsförord, testamente eller gåvohandling, förrättande av bouppteckning enligt 20 kap. ärvdabalken, angelägenhet som rör skuldsanering enligt skuldsaneringslagen (1994:334), inskrivningsärenden enligt jordabalken, ärenden om fastighetsdeklaration, mål eller ärenden angående fastighetstaxering samt registerärenden enligt sjölagen

(1994:1009) eller lagen (1979:377) om registrering av båtar för yrkesmässig sjöfart m.m. Det är således fråga om dels ärenden av enklare karaktär där rättshjälp inte bör lämnas, dels ärenden av rättsvårdskaraktär som den enskilde bör kunna svara för själv. I den mån dessa ärenden är att bedöma som privaträttsliga kan konstateras att flera av dem inte är av tvistig natur. Vidare är de av sådan karaktär att det inte finns något behov av rättshjälpsbiträde (jfr 7 § rättshjälpslagen). Sammantaget görs bedömningen att undantagen är förenliga med direktivet och att någon lagstiftningsåtgärd inte är nödvändig.

Enligt 10 § första stycket 8 rättshjälpslagen får rättshjälp inte beviljas i en angelägenhet som rör bodelning. Detta undantag hänger samman med att det i äktenskapsbalken har införts en ny form av bistånd som innebär att det allmänna i vissa fall kan bekosta en bodelningsförrättare (se 17 kap. 7 a § äktenskapsbalken). Bestämmelsen i äktenskapsbalken är inte förbehållen nationella bodelningar utan kan tillämpas även på gränsöverskridande sådana. Vidare bör noteras att klander av bodelning inte omfattas av undantaget; i en sådan angelägenhet kan alltså rättshjälp beviljas. Mot denna bakgrund får svensk rätt anses uppfylla kravet på tillräcklig rättshjälp enligt artikel 3 i rättshjälpsdirektivet (se nedan under avsnitt 4.4).

Bestämmelsen i 10 § första stycket 9 rättshjälpslagen tar sikte på s.k. pilotfall och innebär att rättshjälp inte får beviljas om frågan om rättshjälp kan vänta till dess en annan rättslig angelägenhet där anspråket stödjer sig på väsentligen likartad grund har avgjorts. Regeln är i första hand avsedd att tillämpas när talan har väckts i ett stort antal likartade mål samtidigt och utgången i dem beror på vilken ställning som tas i bevis- och rättsfrågor som är desamma i målen. Om situationen är sådan att den rättssökande riskerar rättsförluster om frågan om rättshjälp får anstå, kan dock rättshjälp beviljas. Sammantaget bedöms bestämmelsen vara förenlig med direktivet, då det inte kan anses rimligt att rättshjälp skall behöva beviljas i den situation som bestämmelsen reglerar.

Rättshjälp får inte heller beviljas i en angelägenhet som rör trafikskadeersättning enligt trafikskadelagen (1975:1410) eller som rör skadestånd som skall betalas från en ansvarsförsäkring. Rättshjälp får dock beviljas i en sådan angelägenhet om ett mål eller ärende har inletts vid domstol eller enbart rör annan skada än personskada. Detta framgår av 10 § första stycket 10 rättshjälpslagen. Det huvudsakliga syftet med bestämmelsen är att det allmänna inte skall behöva betala kostnader för sådant rättsligt bistånd som slutligen kommer försäkringsbolagen till godo. Det rör sig alltså om tvister där det är försäkringsbolagen som egentligen berörs, och inte de formella parterna i förhandlingen eller tvisten. Inte heller i dessa situationer kan det anses rimligt att rättshjälp beviljas. Bestämmelsen är således förenlig med rättshjälpsdirektivet.

I 11 § rättshjälpslagen anges de typer av angelägenheter där det krävs särskilda skäl för att rättshjälp skall kunna beviljas. Enligt punkten 1 i den paragrafen gäller kravet på särskilda skäl en angelägenhet som rör äktenskapsskillnad och därmed sammanhängande frågor. Av förarbetena till den bestämmelsen (prop. 1996/97:9 s. 139) framgår att avsikten är att rättshjälp inte skall beviljas i äktenskapsskillnader som inte är tvistiga och inte heller i ärenden som kan klaras av inom ramen för rådgivning enligt 4 § rättshjälpslagen. För äktenskapsskillnader där förhållandena är mera komplicerade än normalt och kräver mera omfattande biträdesinsatser, t.ex. på grund av internationella inslag, kan rättshjälp beviljas. Det finns således inte något hinder mot att rättshjälp beviljas i tvistiga ärenden där det finns behov av biträde och där det också är rimligt att staten svarar för den rättshjälpsökandes kostnader. Bestämmelsen får därmed anses uppfylla de minimikrav som direktivet ställer upp.

Kravet på särskilda skäl i en angelägenhet som rör underhåll till barn enligt 11 § 2 rättshjälpslagen motiveras enligt förarbetena (a. prop. s. 136 f.) av att rättshjälp normalt inte skall beviljas så länge barnets behov kan tillgodoses inom ramen för underhållsstöd enligt lagen (1996:1030) om underhållsstöd. Om barnet är i behov av större underhållsbidrag än det som ges

genom underhållsstödet eller om barnet inte är berättigat till underhållsstöd, kan, om biträdesbehovet inte kan tillgodoses genom rådgivning, rättshjälp komma i fråga. Detta gäller särskilt i fall där det är aktuellt att tillämpa utländsk rätt eller där angelägenheten annars rör internationella förhållanden (a. prop. s. 135 f. och 210 f.). De situationer där rättshjälp normalt inte bör beviljas bedöms vara av sådant slag att det inte är rimligt att staten svara för den rättshjälpssökandes kostnader. Bestämmelsen bedöms därför vara förenlig med rättshjälpsdirektivet.

De angelägenheter som anges i 11 § 3 rättshjälpslagen rör skatter, tullar, avgifter eller betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter. Angelägenheterna faller utanför det privaträttsliga området och omfattas således inte av direktivet. Inte heller 11 § 5 rättshjälpslagen, som reglerar angelägenheter som behandlas utomlands, blir aktuell. Direktivet omfattar ju endast angelägenheter som skall behandlas i Sverige.

Vad slutligen gäller tvistemål som rör mindre värden enligt 1 kap. 3 d § rättegångsbalken, som regleras i 11 § 4 rättshjälpslagen, kan särskilda skäl föreligga med hänsyn till den rättshjälpssökandes personliga förhållanden eller sakens beskaffenhet. Rättshjälp kan således beviljas i situationer när den rättshjälpssökande är i behov av biträde. I ljuset av 8 § rättshjälpslagen får det också bedömas som rimligt att rättshjälp beviljas i sådana fall. Bestämmelsen får därmed anses förenlig med de minimikrav som ställs upp i rättshjälpsdirektivet.

Av betydelse för frågan om rättshjälpslagen är förenlig med rättshjälpsdirektivet är även regeln i 12 § första stycket första meningen rättshjälpslagen, som föreskriver att den som inte är svensk medborgare och som varken är eller tidigare har varit bosatt i Sverige får beviljas rättshjälp endast om angelägenheten skall behandlas i Sverige och om det finns särskilda skäl. Nedan under avsnitt 4.4 föreslås att det i 35 § rättshjälpsförordningen tydliggörs att de personer som omfattas av rättshjälpsdirektivet (EU-medborgare och tredjelandsmedborgare som har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i en medlemsstat) skall likställas med svenska medborgare i fråga om rättshjälp. Genom förslaget

kommer kravet på särskilda skäl i 12 § första stycket första meningen rättshjälpslagen inte att gälla de personer som rättshjälpsdirektivet är avsett att skydda.

Enligt 13 § rättshjälpslagen krävs också särskilda skäl för att en näringsidkare skall beviljas rättshjälp i en angelägenhet som rör näringsverksamhet. Direktivet tillåter genom de indirekta undantagen i artikel 6.3, vilka redovisats ovan, att rättshjälp inte beviljas i en angelägenhet som har anknytning till den rättsökandes affärsverksamhet. Bestämmelsen är således förenlig med direktivet.

Det finns inte något särskilt behov av att begränsa rättshjälpslagens tillämpning i gränsöverskridande fall till att omfatta endast tvister. Således bör rättshjälpslagens tillämpningsområde – alla rättsliga angelägenheter som inte uttryckligen är undantagna i lagen – tillämpas även på gränsöverskridande fall. Av artikel 19 i direktivet följer att det är möjligt att på detta sätt införa mer förmånliga bestämmelser.

Sammanfattningsvis görs följande bedömning. De begränsningar i rättshjälpslagens tillämpningsområde som anges i 10–13 §§ rättshjälpslagen uppfyller de minimikrav som rättshjälpsdirektivet ställer upp. Någon särskild lagstiftningsåtgärd behöver således inte vidtas. – De kompletterande bestämmelserna i rättshjälpslagen bör tillämpas på gränsöverskridande rättsliga angelägenheter på privaträttens område inom Europeiska unionen. Det behövs en bestämmelse om detta i rättshjälpslagen. Vidare behövs det i lagen en förklaring till vad som avses med att angelägenheten är gränsöverskridande. Den bör utformas i enlighet med vad direktivet föreskriver.

4.4 Rätt till rättshjälp

Bedömning: Svensk rätt uppfyller redan i dag artikel 3 i rättshjälpdirektivet. Någon lagregel är därför inte nödvändig.

Förslag: Med anledning av artikel 4 i rättshjälpdirektivet bör det i rättshjälpförordningen föras in en bestämmelse som klargör att tredjelandsmedborgare som har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i någon av medlemsstaterna på samma sätt som EU-medborgare skall vara likställda med svenska medborgare i fråga om rätt till rättshjälp enligt rättshjälplagen.

Skälen för bedömningen och förslaget

Skyldighet att bevilja rättshjälp

Artikel 3 i rättshjälpdirektivet innehåller den grundläggande bestämmelsen om att fysiska personer, på de villkor som ställs upp i direktivet, har rätt till rättshjälp.

Artikel 3.1 anger att fysiska personer som är inblandade i en tvist som omfattas av direktivet skall ha rätt till tillräcklig rättshjälp för att säkerställa att de får faktisk möjlighet till rättslig prövning i enlighet med villkoren i direktivet. I artiklarna 5 och 6 ställs upp villkor av ekonomisk och materiell karaktär. Dessa villkor motsvaras närmast av rättshjälplagens allmänna förutsättningar för rättshjälp, vilka återfinns i 6–8 §§ rättshjälplagen (se avsnitten 4.5.1 och 4.5.2).

Av betydelse är då när rättshjälpen skall anses ”tillräcklig”. Detta beskrivs närmare i artikel 3.2 i rättshjälpdirektivet.

Ett första krav (artikel 3.2 a) är att det rättsliga biståndet skall garantera juridisk rådgivning i avsikt att nå en uppgörelse innan ett rättsligt förfarande inleds. Svensk rätt (4 § rättshjälplagen) ger en rättssökande möjlighet att få rådgivning i en rättslig angelägenhet av en advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå i sammanlagt högst två timmar. Rådgivning kan också lämnas av någon annan som kan förordnas som rättshjälpsbiträde enligt 26 § rättshjälplagen och som bedöms som lämplig för uppdraget. Uttrycket ”rättslig angelägenhet” innebär att rätten till

rådgivning inte är begränsad till ärenden som handläggs vid domstol eller andra myndigheter utan kan också ges i utomprocessuella angelägenheter och i ärenden som handläggs av skiljemän. Tillämpningsområdet är således mycket vidsträckt och täcker in den situation som direktivet anger. Vidare får det anses ligga i sakens natur att rådgivning är begränsad till sin omfattning. Rättshjälpslagens maximitid får därmed anses uppfylla kravet på tillräckligt bistånd. Eftersom rättshjälpsdirektivet tillåter medlemsstaterna att kräva att en rättshjälpsökande bidrar till kostnaderna i rimlig omfattning (se nedan angående artikel 3.3), finns det inget som hindrar att rådgivning lämnas mot en avgift. Någon särskild lagstiftningsåtgärd med anledning av artikel 3.2 a behöver således inte vidtas.

En andra förutsättning för att rättshjälpen skall anses tillräcklig (artikel 3.2 b) är att det rättsliga biståndet garanterar rättshjälp och representation vid domstol samt befrielse från eller bidrag till rättegångskostnaderna för rättshjälpsmottagarna. Häri inbegrips även sådana kostnader som direkt hänger samman med tvistens gränsöverskridande karaktär (artikel 7 i rättshjälpsdirektivet) samt arvoden åt personer som fått i uppdrag av domstolen att vidta åtgärder under förfarandet. Uttrycket ”rättshjälp och representation vid domstol” ges en tydligare förklaring i beaktandesats tio i rättshjälpsdirektivet. Där anges att rättshjälpen bör omfatta bl.a. juridiskt bistånd för att driva ett mål vid en domstol och företrädande vid domstol. Frågan är nu om svensk rätt uppfyller även denna andra förutsättning för att rättshjälpen skall anses tillräcklig.

I 15–20 §§ rättshjälpslagen redovisas de förmåner som ingår vid rättshjälp. Om rättshjälp beviljas, innebär det att ett rättshjälpsbiträde förordnas för den rättssökande (15 §) och att staten betalar ersättningen för rättshjälpsbiträdet till den del den överstiger den rättshjälpsökandes rättshjälpsavgift. Vidare betalar staten kostnaderna för bevisning (16 §), utredning (17 §) och medlare som förordnats enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken (18 §). Den som har beviljats rättshjälp är vidare befriad från vissa avgifter vid domstolar och kronofogdemyndigheter (19 §)

och behöver inte heller ställa säkerhet för kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd (20 §).

Rättshjälpslagen garanterar således förmånen av juridiskt biträde, vilket har till uppgift att ta till vara rättshjälpsmottagarens rätt och vid behov företräda honom eller henne vid domstol. Genom att staten svarar för den del av kostnaderna för rättshjälpsbiträdet som inte skall betalas av rättshjälpsmottagaren samt att denne är befriad från vissa avgifter uppfylls också direktivets krav på bidrag till rättshjälpsmottagarens rättegångskostnader. Frågan om de kostnader som direkt hänger samman med tvistens gränsöverskridande karaktär (artikel 7 i direktivet) behandlas i avsnitt 4.5.3, men i övrigt kan av det anförda redan nu dras slutsatsen att svensk rätt uppfyller direktivets andra förutsättning för att rättshjälpen skall anses tillräcklig.

I de medlemsstater där den förlorande parten är skyldig att betala motpartens kostnader (så är fallet i Sverige i många fall) gäller, som en sista förutsättning för att rättshjälpen skall bedömas som tillräcklig, att den skall omfatta även dessa kostnader (artikel 3.2 andra stycket). Denna skyldighet är dock begränsad till att enbart omfatta de fall där motpartskostnaderna skulle ha täckts av rättshjälpen, om rättshjälpsmottagaren hade haft sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i den medlemsstat där domstolen är belägen. Eftersom förmånen av rättshjälpen enligt rättshjälpslagen inte täcker motpartskostnader, varken för de personer som skyddas av rättshjälpsdirektivet eller för andra, omfattas inte Sverige av denna skyldighet. Någon lagregel är således inte nödvändig, och någon sådan reglering bör inte införas i rättshjälpslagen med anledning av direktivet.

Artikel 3.3 i rättshjälpsdirektivet ger medlemsstaterna möjlighet att vägra rättshjälpen för förfaranden som är speciellt anpassade för att parterna själva skall kunna utföra sin talan. Rättshjälpen skall dock beviljas om en domstol eller annan behörig myndighet anser att sådan hjälp behövs för att sörja för parternas likhet eller med hänsyn till fallets komplexitet. Det sagda får anses motsvara vad som föreskrivs i 7 § första stycket rättshjälpslagen. Där anges att rättshjälpen får beviljas om den rätts-

sökande behöver juridiskt biträde utöver rådgivning och detta behov inte kan tillgodoses på något annat sätt. Direktivbestämmelsen kräver således inte någon särskild lagstiftningsåtgärd.

Slutligen innehåller artiklarna 3.4 och 3.5 i rättshjälpsdirektivet bestämmelser som ger medlemsstaterna rätt att dels ta ut rättshjälpsavgifter, dels förordna om återbetalningsskyldighet för rättshjälpskostnader om rättshjälpsmottagarens ekonomiska situation har förbättrats betydligt eller om beslutet om att bevilja rättshjälp har fattats på grundval av oriktiga uppgifter. Detta innebär att direktivet inte hindrar en tillämpning av 23 § rättshjälpslagen om rättshjälpsavgifter eller 35 § första stycket (jämförd med 32 § 2 och 4 rättshjälpslagen) om återbetalning av rättshjälpskostnader. Någon lagändring är alltså inte nödvändig, och det finns inte skäl att överväga en ändring.

Förbud mot diskriminering

Artikel 4 i rättshjälpsdirektivet innehåller ett diskrimineringsförbud. Bestämmelsen innebär att medlemsstaterna, utan att diskriminera, skall bevilja rättshjälp till unionsmedborgare och till medborgare i tredje land vilka vistas lagligen i en medlemsstat. Bestämmelsen ger uttryck för den princip om förbud mot diskriminering på grund av nationalitet som slås fast i artikel 12 i EG-fördraget. Den syftar också till att undvika diskriminering på grund av hemvist och omfattar därför såväl unionsmedborgare som tredjelandsmedborgare som lagligen vistas i någon av medlemsstaterna.

Det är inte helt klart vad som avses med "lagligen vistas". De engelska och franska versionerna av direktivet ger dock vid handen att en person som vistas tillfälligt i en medlemsstat inte omfattas av direktivbestämmelsen. Tanken med bestämmelsen synes vara att personer som har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i den aktuella medlemsstaten skall vara likställda med medlemsstatens medborgare. Ett sådant synsätt leder också till att personkretsen för diskrimineringsförbudet blir densamma som för de kompletterande bestämmelserna i rättshjälpslagen,

vilket framstår som ändamålsenligt (se avsnitten 4.3, 4.5.1, 4.5.4 och 4.5.5).

Enligt 12 § andra stycket rättshjälpslagen kan regeringen förordna att medborgare i en viss främmande stat skall vara likställda med svenska medborgare i fråga om rättshjälp. Regeringen har i 35 § rättshjälpsförordningen förordnat om likställdhet för medborgare i ett flertal länder. Bland annat är medborgarna i samtliga EU-medlemsstater likställda med svenska medborgare, även om detta måhända inte framgår tillräckligt klart. Vidare likställs den som är bosatt i en stat som är ansluten till 1980 års Haagkonventionen om internationell rättshjälp. Någon bestämmelse av innebörd att tredjelandsmedborgare som har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i någon av medlemsstaterna skall vara likställda med svenska medborgare i fråga om rätt till rättshjälp enligt rättshjälpslagen finns däremot inte. Det finns därför behov av att i rättshjälpsförordningen ta in en bestämmelse med detta innehåll. Vidare bör det i rättshjälpsförordningen på ett tydligare sätt än i dag uttalas att samma sak gäller för EU-medborgare.

4.5 Villkor för rättshjälpen och dess omfattning

4.5.1 Villkor beträffande ekonomiska tillgångar

Förslag och bedömning: En rättssökande i en gränsöverskridande angelägenhet på privaträttens område skall kunna beviljas rättshjälp trots att hans eller hennes ekonomiska underlag enligt 38 § rättshjälpslagen överstiger 260 000 kronor. Det skall dock gälla endast under förutsättning att den rättssökande kan visa att han eller hon saknar förmåga att bära sina egna rättegångskostnader och att denna bristande förmåga beror på skillnader i levnadskostnader mellan Sverige och den rättssökandes hemviststat. En regel med detta innehåll skall tas in i rättshjälpslagen. I övrigt uppfyller Sverige redan i dag artikel 5 i rättshjälpsdirektivet. Någon ytterligare lagregel med anledning av den artikeln är därför inte nödvändig.

Skälen för förslaget och bedömningen: Artikel 5 i rättshjälpsdirektivet anger de ekonomiska villkor som den rättshjälpsökande måste uppfylla för att medlemsstaterna skall vara skyldiga att bevilja honom eller henne rättshjälp. Artikeln innehåller också bestämmelser som ger medlemsstaterna rätt att fastställa ekonomiska gränsvärden för rätten till rättshjälp samt vägra att bevilja sådan hjälp om den rättshjälpsökande har tillgång till alternativa biståndsmöjligheter.

Artikel 5.1 anger att rättshjälp skall beviljas de fysiska personer som är inblandade i en tvist som omfattas av direktivet och som på grund av sin ekonomiska situation helt eller delvis saknar förmåga att bära kostnaderna för sådan hjälp som direktivet garanterar (se avsnitt 4.4). Hur en rättshjälpsökandes ekonomiska situation skall bedömas framgår av artikel 5.2. Där klargörs att bedömningen skall göras med hänsyn till olika objektiva faktorer, såsom inkomst, kapital eller familjesituation, samt en bedömning av tillgångarna hos personer som är ekonomiskt beroende av den rättshjälpsökande. Genom artikel 5.3 ges medlemsstaterna rätt att fastställa ekonomiska gränsvärden över

vilka den rättshjälpsökande anses själv helt eller delvis kunna bära kostnaderna för sådan hjälp som direktivet garanterar.

Enligt 6 § rättshjälpslagen får rättshjälp beviljas en fysisk person vars ekonomiska underlag inte överstiger 260 000 kronor. Med ekonomiskt underlag avses enligt 38 § rättshjälpslagen den rättssökandes beräknade årsinkomst sedan hänsyn tagits till underhållsskyldighet, förmögenhetsförhållanden och skuldsättning. Denna bestämmelse är generösare än rättshjälpsdirektivet; till skillnad från rättshjälpslagen anger direktivet att även familjemedlemmars tillgångar kan påverka den rättssökandes ekonomiska förmåga.

Rätten till rättshjälp från det allmänna har allt sedan tillkomsten av 1972 års rättshjälpslag begränsats av att den rättssökandes inkomst inte får överstiga ett visst belopp (prop. 1996/97:9 s. 108). Hur stor del av befolkningen som varit berättigad att erhålla rättshjälp har varierat över tiden. Även om huvuddelen av dem som erhåller rättshjälp ligger i de lägre inkomstintervallen, innebär inte detta att det bara är de som behöver rättshjälp. Övriga inkomstgrupper kan också behöva visst bistånd. När den nuvarande rättshjälpslagen trädde i kraft sattes inkomstgränsen till 210 000 kronor. Gränsvärdet innebar att över 80 procent av befolkningen hade möjlighet att erhålla rättshjälp. Gränsvärdet justerades den 1 april 1999 till nuvarande 260 000 kronor (prop. 1998/99:10, bet. 1998/99:JuU6, rskr. 1998/99:132). Regeringen anförde då att det föreslagna värdet torde innebära att klart mer än 90 procent av befolkningen skulle komma att uppfylla de ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp (a. prop. s. 9). Regeringen uttalade vidare att en täckningsgrad på över 90 procent av befolkningen torde vara unikt i internationella sammanhang. Eftersom målet bör vara att ge rättshjälp åt dem som annars inte skulle ha möjlighet att ta tillvara sina rättsliga intressen, bör de personer som hör till den resterande befolkningsandelen själva kunna stå för sina kostnader i rättsliga sammanhang (jfr a. prop. s. 10). Mot denna bakgrund får rättshjälpslagens inkomstgräns anses väl svara mot rättshjälpsdirektivets krav på rättshjälp åt personer som på grund

av sin ekonomiska situation helt eller delvis saknar förmåga att bära kostnaderna för sådan hjälp som direktivet garanterar.

Medlemsstaternas möjlighet att fastställa gränsvärden får dock enligt artikel 5.4 inte hindra rättshjälpsökande som befinner sig över dessa värden från att beviljas rättshjälp, om de kan visa att de inte kan bära kostnaderna för sådana förfaranden som omfattas av rättshjälpsdirektivet. Detta gäller under förutsättning att betalningsoförmågan beror på skillnader i levnadskostnaderna mellan den rättshjälpsökandes hemviststat och domstolsstaten. Bestämmelsen har inte till syfte att sätta en rättshjälpsökande som är part i en gränsöverskridande tvist i ett fördelaktigare läge än en part i ett inhemskt förfarande. Tanken är i stället att om skillnaderna i levnadskostnaderna mellan två medlemsstater är sådana att en person som visserligen befinner sig över ett visst angivet gränsvärde kan styrka att han befinner sig i samma eller i ett sämre ekonomiskt läge än en person som ligger under gränsvärdet i domstolslandet, skall han ändå, efter en bedömning i det enskilda fallet, kunna beviljas rättshjälp. Annars riskerar rättshjälpsdirektivets huvudsakliga syfte – att garantera en tillräcklig rättshjälpsnivå i gränsöverskridande tvister inom EU – inte kunna uppnås.

Som redogjorts för ovan får enligt 6 § rättshjälpslagen rättshjälp beviljas en fysisk person vars ekonomiska underlag inte överstiger 260 000 kronor. Det finns inte någon möjlighet att göra undantag från denna bestämmelse, vilket innebär att det i dag inte finns något utrymme för att göra en sådan skönsmässig bedömning som direktivet kräver. Det måste därför i rättshjälpslagen föras in en möjlighet för rättshjälpsökande i gränsöverskridande tvister att i enlighet med rättshjälpsdirektivet kunna visa att deras ekonomiska situation är sådan att de saknar förmåga att själva bära sina förfarandekostnader. Bevisbördan för betalningsoförmågan skall ligga på den rättshjälpsökande.

Artikel 5.5 ger medlemsstaterna rätt att inte bevilja rättshjälp, om den rättshjälpsökande har faktisk tillgång till ett annat alternativ som täcker kostnaderna för de förfaranden som garanteras av direktivet i artikel 3.2. Härigenom tillåter direktivet en

tillämpning av 9 § rättshjälpslagen, som innebär att rättshjälp inte får beviljas om den rättshjälpssökande har en rättskydds försäkring eller något liknande rättskydd som omfattar angelägenheten. Om den rättshjälpssökande saknar rättskydd men med hänsyn till sitt försäkringsskydd i övrigt eller sina ekonomiska och personliga förhållanden borde ha haft ett sådant skydd, får rättshjälp beviljas endast om det finns särskilda skäl med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse för den rättshjälpssökande. Det är visserligen tveksamt om bestämmelsen kommer att få någon större betydelse för en rättshjälpssökande i en gränsöverskridande angelägenhet, eftersom det kan bli svårt att hävda att han eller hon borde ha haft ett rättskydds försäkring eller något liknande skydd som omfattar en angelägenhet som skall prövas i Sverige. Bestämmelsen bör dock i princip vara tillämplig även på gränsöverskridande angelägenheter

4.5.2 Villkor med anknytning till grunden för angelägenheten

Bedömning: Det behövs inte några kompletterande bestämmelser med anledning av rättshjälpsdirektivets materiella villkor.

Skälen för bedömningen: Även om en rättshjälpssökande uppfyller de ekonomiska villkor som rättshjälpsdirektivet ställer upp, kan omständigheterna i målet eller ärendet vara sådana att det inte är rimligt att rättshjälp beviljas. Artikel 6 ger därför medlemsstaterna rätt att föreskriva att rättshjälp under vissa förhållanden inte skall beviljas trots att den rättssökande uppfyller de ekonomiska villkoren för att få rättshjälp.

I artikel 6.1 anges att om en talan förefaller uppenbart ogrundad, får en ansökan om rättshjälp avslås. Vidare framgår av artikel 6.2 att rättshjälp inte behöver beviljas ”på grund av omständigheterna i målet”, så länge som möjligheten till rättslig prövning säkerställs. Detta gäller dock under förutsättning att

juridisk rådgivning har tillhandahållits. Slutligen följer av artikel 6.3 att medlemsstaterna, vid bedömningen av det välgrundade i en ansökan, skall beakta den aktuella tvistens betydelse för den rättshjälpsökande. Medlemsstaterna får enligt samma artikel även beakta tvistens art när den rättssökande begär skadestånd på grund av ryktesspridning men inte lidit något materiellt eller ekonomiskt avbräck eller när ansökan gäller ett anspråk med direkt anknytning till den rättshjälpsökandes näringsverksamhet som egen företagare eller egenanställd.

Bestämmelserna i artikel 6 motsvaras närmast av 8 § rättshjälpslagen som föreskriver att rättshjälp får beviljas endast om det med hänsyn till angelägenhetens art och betydelse, tvisteföremålets värde och omständigheterna i övrigt är rimligt att staten bidrar till kostnaderna.

Direktivets första vägransgrund (uppenbart ogrundad talan) faller klart in under 8 § rättshjälpslagen. Vad gäller möjligheten till avslag ”på grund av omständigheterna i målet, så länge som möjligheten till rättslig prövning säkerställs” kan konstateras att rättshjälpsdirektivet här ger utrymme för en mycket vidsträckt bedömning i varje enskilt fall. De fyra typer av omständigheter som skall beaktas inom ramen för rimlighetsbedömningen i 8 § rättshjälpslagen – angelägenhetens art, dess betydelse för den enskilde, det omtvistades värde och omständigheterna i övrigt – är exempel på sådana situationer som får anses rymmas inom direktivets vidsträckta ramar. Direktivet villkorar visserligen avslagsgrunden med att möjligheten till rättslig prövning måste vara säkerställd, men detta uttryckssätt kan knappast innebära att rättshjälp skall behöva beviljas i situationer där det inte är försvarbart att processen bekostas av allmänna medel. Dessutom skulle en tolkning innebärande en ovillkorlig rätt till prövning på det allmännas bekostnad innebära att vägransgrunden inte har någon verklig innebörd. Det finns inte heller något som hindrar att den enskilde på egen bekostnad, i fall där det på grund av omständigheterna inte bedöms som rimligt att staten bekostar den aktuella tvisten, ändå kan få sin sak prövad. Möjligheten till rättslig prövning vid domstol är inte villkorad av att rättshjälp

ges. Dessutom är själva domstolsförfarandet i Sverige kostnadsfritt med undantag för en ansökningsavgift om 450 kr. Till detta kommer att den rättshjälpsökande i dessa situationer alltid är garanterad inledande rådgivning enligt 4 § rättshjälpslagen. Bestämmelsen i 8 § rättshjälpslagen får mot den angivna bakgrunden anses väl svara mot direktivets huvudsakliga syfte, nämligen att säkerställa en tillräcklig rättshjälpnivå i gränsöverskridande tvister.

Den i artikel 6.3 något omotiverade exemplifieringen av möjligheten att vägra rättshjälp är i grunden en kompromisslösning efter att några medlemsstater hade begärt att mål om förtal och mål som har anknytning till den rättssökandes affärsverksamhet skulle undantas från direktivets tillämpningsområde. I stället för att laborera med en undantagsbestämmelse valdes lösningen att i direktivet särskilt peka på att de omnämnda situationerna till sin natur kan vara sådana att rättshjälp inte bör beviljas. Tanken var således inte att begränsa eller förtydliga de allmänt hållna vägransgrunderna i artiklarna 6.1 och 6.2 utan att på ett lämpligt sätt klargöra att de medlemsstater som under inga förhållanden kan acceptera att bevilja rättshjälp i de speciellt angivna målen alltid har en möjlighet att vägra sådant bistånd med stöd av artikel 6 i rättshjälpsdirektivet. För svenskt vidkommande har exemplifieringen inte någon betydelse. Några särskilda åtgärder behöver alltså inte vidtas med anledning av den.

Sammanfattningsvis finns det inget som hindrar att 8 § rättshjälpslagen tillämpas på gränsöverskridande angelägenheter. Inte heller i övrigt finns det något behov av lagändringar med anledning av artikel 6 i rättshjälpsdirektivet.

4.5.3 Kostnader i samband med angelägenhetens gränsöverskridande karaktär

Bedömning: Det behövs inte några kompletterande bestämmelser om ersättning för kostnader som har samband med angelägenhetens gränsöverskridande karaktär.

Skälen för bedömningen: Enligt artikel 12 i rättshjälpsdirektivet skall rättshjälp i gränsöverskridande privaträttsliga tvister beviljas av den medlemsstat där domstolen är belägen (se avsnitt 4.6.1). Detta innebär att om en gränsöverskridande tvist skall prövas vid svensk domstol, skall Sverige, vid bifall till rättshjälpsansökan, svara för de rättshjälpskostnader som följer av artikel 3. Det kan emellertid i gränsöverskridande tvister uppstå kostnader som, utan att omfattas av artikel 3, har direkt samband med den gränsöverskridande karaktären. Artikel 7 redovisar för vilka ytterligare kostnader som rättshjälpsdirektivet säkerställer kostnadstäckning. Vidare anger bestämmelsen att dessa kostnader skall betalas av den medlemsstat där domstolen är belägen. Med andra ord innebär rättshjälpsdirektivet att domstolstaten skall svara för de kostnader som följer av såväl artikel 3 som artikel 7. De kostnader som avses är tolkkostnader samt vissa översättnings- och reskostnader.

Kostnader för tolk

Rättshjälpsdirektivet föreskriver inte närmare i vilka situationer kostnadsfri tolk skall tillhandahållas. Ett grundläggande villkor för bestämmelsens tillämplighet är dock, som nämnts inledningsvis, att kostnaden för tolk hänger direkt samman med tvistens gränsöverskridande karaktär. Vidare bör förmånen av kostnadsfri tolk ses i ljuset av direktivets grundläggande syfte, nämligen att genom minimiregler fastställa en tillräcklig rättshjälpsnivå i gränsöverskridande tvister i EU.

I rättegångsbalken och förvaltningslagen (1986:223) finns bestämmelser om tolkning vid svenska domstolar respektive

förvaltningsmyndigheter. Bestämmelsen i 5 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken utgår från att en förhandling vid allmän domstol skall hållas på svenska språket och att, om någon som skall höras inför rätten inte behärskar svenska, översättning av det som sägs på ett främmande språk skall ske till svenska. Detta är av vikt inte bara av hänsyn till part och ledamot av rätten som inte behärskar det främmande språket utan även från den synpunkten att förhandlingen skall vara offentlig. Från förhandlingssynpunkt måste också, när parterna inte förstår svenska, det som sägs på svenska i behövliga delar översättas till det främmande språket. Bestämmelsen gäller enligt sin ordalydelse endast när någon skall höras inför rätten men får också anses ge utrymme för att anlita tolk när det är fråga om mera informella kontakter mellan rätten och en person som inte behärskar svenska språket (se prop. 1973:30 s. 71). För förvaltningsmyndigheters handläggning av ärenden finns motsvarande bestämmelse i 8 § förvaltningslagen. Den som har förordnats till tolk vid allmän domstol har enligt 5 kap. 8 § rättegångsbalken rätt till skälig ersättning av allmänna medel. Detsamma gäller den som har förordnats till tolk vid förvaltningsmyndighet.

De svenska reglerna, som inte är begränsade till att gälla tvister mellan svenska medborgare eller personer som är bosatta här, säkerställer att tolk kan förordnas för en rättshjälpsmottagare som i en gränsöverskridande tvist är i behov av en sådan. Tolken bekostas av allmänna medel. Reglerna uppfyller därmed rättshjälpsdirektivets minimikrav på kostnadsansvar för tolk, och någon särskild lagstiftningsåtgärd behöver inte vidtas.

Översättning av handlingar

Rättshjälpsdirektivet föreskriver vidare att domstolslandet skall täcka kostnader för översättning av handlingar som domstol eller behörig myndighet kräver och som har lämnats in av rättshjälpsmottagaren och som är nödvändiga för att avgöra tvisten. Direktivet begränsar således kostnadsansvaret till att

avse handlingar som domstol eller behörig myndighet själv begärt att få del av, samtidigt som dessa handlingar också skall vara nödvändiga för att avgöra tvisten.

Bestämmelser om översättning av handlingar finns i 33 kap. 9 § rättegångsbalken. Enligt första stycket i den paragrafen får rätten vid behov låta översätta handlingar som kommer in till eller skickas ut från rätten. I domstolens prövning av om det finns behov av att låta översätta en handling bör domstolen ta reda på vilka möjligheter en part har att få handlingen översatt. Endast om en part inte på egen hand kan få en handling översatt, bör domstolen ordna med översättning (prop. 1986/87:89 s. 142 f. och s. 170). Samma regler gäller för domstolsärenden (se 48 § lagen [1996:242] om domstolsärenden). Motsvarande gäller också vid förvaltningsmyndigheter.

Avgörande för frågan om vem som skall ombesörja översättning av en handling är således en behovsprövning som domstolen måste göra i varje enskilt fall. Att parten i fråga har beviljats rättshjälp i en gränsöverskridande tvist får anses innebära att parten saknar ekonomiska möjligheter att på egen hand översätta handlingen och därmed att det finns ett behov för honom eller henne att domstolen låter översätta handlingen.

Rättshjälpsdirektivet är begränsat till handlingar som är nödvändiga för tvistens avgörande. Rättegångsbalkens bestämmelser har inte samma begränsning, och det saknas skäl att begränsa rätten till översättning till enbart de slags handlingar som rättshjälpsdirektivet omfattar. Behovsrekvisitet i rättegångsbalken bör även i fortsättningen få avgränsa vilka handlingar det kan bli fråga om.

Reskostnader

Rättshjälpsdirektivet föreskriver slutligen att om rättshjälpsmottagaren blir ersättningskyldig för reskostnader för personer som berörs av förandet av rättshjälpsmottagarens talan, och som enligt lag eller av domstol åläggs att personligen närvara vid den rättegång där rättshjälpsmottagarens talan prövas, skall dom-

stolsstaten täcka dessa kostnader. Ersättningsskyldigheten gäller inte för det fall domstolen beslutar att personerna kan höras tillfredställande på annat sätt¹.

Rättshjälpsdirektivet säkerställer således att om rättshjälpsmottagaren blir ersättningsskyldig för reskostnader för vittnen och sakkunniga, som är skyldiga att personligen infinna sig vid en förhandling där rättshjälpsmottagarens sak prövas, skall han eller hon få ersättning för dessa kostnader. Bestämmelsen reglerar inte rättshjälpsmottagarens kostnader för egen resa. Att en rättshjälpsmottagare som förlorar en tvist kan bli skyldig att enligt 18 kap. 1 § rättegångsbalken ersätta motparten för bl.a. dennes beviskostnader är inte heller något som faller in under direktivet.

I 36 kap. 24 § rättegångsbalken finns bestämmelser om ersättning till vittnen. Huvudregeln är att ersättning till ett vittne, som har åberopats av en enskild part, skall betalas av parten. Vidare anges i samma bestämmelse att sådan ersättning skall avse nödvändiga kostnader för bl.a. resa. Rättshjälpsmottagaren blir således ersättningsskyldig endast när han eller hon själv har åberopat bevisningen. Om rättshjälp har beviljats, följer dock av 16 § rättshjälpslagen att staten betalar kostnaderna för vittnen och annan bevisning som åberopats av rättshjälpsmottagaren vid allmän domstol, Arbetsdomstolen och Marknadsdomstolen. Motsvarande bestämmelse blir tillämplig på inställesekostnader för en s.k. privat sakkunnig. Härigenom uppfylls kravet på kostnadstäckning för de reskostnader som omfattas av rättshjälpsdirektivet. Det är alltså inte nödvändigt med någon särskild lagstiftningsåtgärd för artikel 7 i rättshjälpsdirektivet.

¹ I beaktandesats 19 i rättshjälpsdirektivet anges att vid överväganden om en person måste inställa sig vid domstolen bör en medlemsstats domstolar fullt ut beakta de möjligheter som erbjuds genom rådets förordning (EG) nr 1206/2001 av den 28 maj 2001 om samarbete mellan medlemsstaternas domstolar i fråga om bevisupptagning (bevisupptagningsförordningen). EGT L 174, 27.6.2001, s.1 (Celex 32001R1206).

4.5.4 Kostnader som skall betalas av den medlemsstat där den rättshjälpsökande har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort

Förslag och bedömning: Det skall i rättshjälpsförordningen tas in en bestämmelse som reglerar en rättssökandes rätt att erhålla kostnadsfritt bistånd med nödvändig översättning av rättshjälpsansökan och erforderliga bilagor. Härutöver kräver artikel 8 i rättshjälpsdirektivet inte någon särskild åtgärd.

Skälen för förslaget och bedömningen: Som redovisats under föregående avsnitt reglerar artiklarna 3 och 7 i rättshjälpsdirektivet de kostnader som domstolsstaten skall svara för. Emellertid kan en part i en gränsöverskridande tvist även ådra sig kostnader i sitt hemland för t.ex. rådgivning av en advokat där. I artikel 8 anges att den rättshjälpsökande har rätt till ersättning för dels kostnader för rådgivning av en "lokal" advokat, dels översättning av rättshjälpsansökan jämte kompletterande handlingar. Vidare föreskrivs att det är den rättshjälpsökandes hemviststat som skall svara för dessa kostnader.

Rådgivningskostnader

Rättshjälpsdirektivet anger för det första att hemviststaten skall ersätta de kostnader som har uppstått i samband med hjälp av en lokal advokat eller någon annan person som är behörig att ge juridisk rådgivning enligt lag i medlemsstaten, till dess att ansökan om rättshjälps har mottagits av domstolsstaten. Bestämmelsen reglerar således rätten för den rättshjälpsökande att kostnadsfritt kunna rådgöra med en advokat i hemlandet för att t.ex. kunna få en översiktlig information om rättsläget i den aktuella tvisten. Eftersom rättshjälpsdirektivet enligt artikel 12 bygger på principen att rättshjälps skall tillhandahållas av domstolsstaten (se avsnitt 4.6.1) måste det bistånd som den rättshjälpsökandes hemviststat har att svara för ses som ett inledande komplement. Det bör således på detta stadium inte

vara fråga om rådgivning i någon mer omfattande utsträckning. Om rättshjälpsansökan beviljas i domstolsstaten, ingår ju dessutom rådgivning i den staten bland de förmåner som rättshjälpsdirektivet garanterar enligt artikel 3.2 a.

Som redovisats under avsnitt 4.4 ger 4 § rättshjälpslagen en rättssökande möjlighet att få rådgivning i en rättslig angelägenhet under sammanlagt högst två timmar. Rådgivningen kan ges av en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som bedöms som lämplig för uppdraget. Rätten till rådgivning gäller i samtliga rättsliga angelägenheter; den gäller alltså även sådana angelägenheter som skall behandlas utomlands. Bestämmelsen är således tillämplig på den situationen att en person som vill få inledande rådgivning inför en process i en annan medlemsstat. Att rådgivningsinstitutets begränsning till högst två timmar samt den lagstadgade rådgivningsavgiften är förenliga med rättshjälpsdirektivet har konstaterats under avsnitt 4.4. Rättshjälpslagens bestämmelser om rådgivning får därmed anses uppfylla rättshjälpsdirektivets krav på inledande rådgivning i hemviststaten, och någon särskild lagstiftningsåtgärd behöver inte vidtas.

Översättningskostnader

Rättshjälpsdirektivet ger också den rättshjälps sökande rätt att få ersättning för kostnader för översättning av dels rättshjälpsansökan, dels de kompletterande handlingar som krävs när ansökan lämnas in till myndigheterna i domstolsstaten.

Frågan om kostnadsansvaret för översättning av rättshjälpsansökan med bilagor hänger nära samman med bestämmelserna i artikel 13 om inlämnande och översändande av ansökningar om rättshjälp och i artikel 14 om på vilka språk en ansökan om rättshjälp kan göras. Dessa bestämmelser kommer att behandlas nedan under avsnitten 4.6.2 och 4.6.3 och innehåller således de materiella reglerna om vad en rättshjälpsansökan skall innehålla, till vilken myndighet eller domstol ansökan skall skickas samt på vilket eller vilka språk den kan upprättas. Om det finns behov av

att översätta ansökan till ett främmande språk, föreskrivs i artikel 8 att hemviststaten skall svara för dessa kostnader.

Av beaktandesats 26 i rättshjälpsdirektivet framgår att direktivets bestämmelser om det praktiska samarbetet vid förmedling av rättshjälpsansökningar har utformats med 1977 års europeiska överenskommelse om översändande av ansökningar om rättshjälp² (Strasbourgöverenskommelsen) som direkt förebild. Vad gäller översättningskostnader följer av artikel 3.1 i Strasbourgöverenskommelsen att det förmedlande organet skall bistå sökanden med erforderliga översättningar av de handlingar som krävs för prövning av ansökan. Vidare framgår av artikel 5 i Strasbourgöverenskommelsen att inga avgifter får utkrävas av de fördragsslutande parterna för tjänster enligt överenskommelsen. Eftersom samtliga EU:s medlemsstater, med undantag för Tyskland, liksom flertalet av de nya medlemsstaterna har ratificerat Strasbourgöverenskommelsen innebär direktivet i praktiken endast en tillkommande skyldighet för Sverige att översätta de ansökningar som skall prövas i Tyskland. Av EG-rättsliga principer, vilket kommer till uttryck i artikel 20 i rättshjälpsdirektivet, har dock direktivet företräde framför bl.a. Strasbourgöverenskommelsen. Det finns därför behov av att reglera denna rätt till kostnadsfritt bistånd med översättning av rättshjälpsansökan och övriga erforderliga handlingar. En bestämmelse om detta bör tas in i rättshjälpsförordningen.

² Sveriges överenskommelser med främmande makter, SÖ 1977:4. Ett tilläggsprotokoll undertecknades i Moskva 2001.

4.5.5 Rättshjälpens kontinuitet

Förslag och bedömning: Det förs in en bestämmelse i rättshjälpslagen som gör bestämmelsen i 19 § andra stycket den lagen tillämplig på en rättssökande som har beviljats rättshjälp i en gränsöverskridande privaträttslig tvist i en annan medlemsstat och som begär verkställighet i Sverige av ett avgörande som meddelats med anledning av tvisten. Någon ytterligare lagstiftningsåtgärd med anledning av artikel 9 i rättshjälpsdirektivet är inte nödvändig.

Skälen för förslaget och bedömningen: I artikel 9 i rättshjälpsdirektivet finns regler som säkerställer att rättshjälp kan utgå i ett efterföljande verkställighetsförfarande samt i samband med att ett avgörande överklagas. Vidare ger bestämmelsen medlemsstaterna rätt att när som helst ompröva en ansökan om rättshjälp som har beviljats med stöd av direktivet.

Enligt artikel 9.1 i rättshjälpsdirektivet skall en rättshjälpsmottagare beviljas rättshjälp, helt eller delvis, för att täcka kostnaderna för att en dom verkställs i domstolsstaten. Här är det alltså fråga om ett fortsatt ansvar för domstolsstaten, som ju är den medlemsstat som enligt artikel 12 i rättshjälpsdirektivet skall bekosta rättshjälp enligt direktivet (se avsnitt 4.6.1), att täcka verkställighetskostnaderna.

Om rättshjälp har beviljats enligt rättshjälpslagen följer av 19 § andra stycket samma lag att rättshjälpsmottagaren i en angelägenhet som lett till ett verkställbart avgörande eller i ett mål om verkställighet inte behöver betala utskökningsavgifter enligt 2 § förordningen (1992:1094) om avgifter vid kronofogdemyndigheterna. Några andra särskilda kostnader för själva verkställighetsförfarandet finns inte, varför rättshjälpsdirektivets minimikrav på kostnadstäckning får anses uppfyllt. Med hänsyn till hur det svenska verkställighetsförfarandet är utformat kan det normalt inte heller anses finnas behov av juridiskt biträde för den part som ansöker om verkställighet. Under alla förhållanden bör ett sådant behov i verkställighetsmålet kunna tillgodoses inom ramen för rådgivning enligt 4 § rättshjälpslagen.

Artikel 9.2 i rättshjälpsdirektivet tar sikte på fall där rättshjälp beviljats av domstolsstaten där den verkställbara domen också har meddelats men där erkännande och verkställighet begärs i en annan medlemsstat (verkställighetsstaten). Här är det alltså fråga om verkställighet av ett utländskt avgörande där en eller flera av parterna i det målet eller ärendet beviljats rättshjälp med stöd av rättshjälpsdirektivet. Enligt bestämmelsen skall rättshjälp för täckning av verkställighetskostnaderna beviljas enligt lagstiftningen i verkställighetsstaten. Detta får anses innebära ett krav på att den förmån som anges i 19 § andra stycket rättshjälpslagen, och som tillämpas på en part som har beviljats rättshjälp i Sverige, även skall kunna åtnjutas av en person som här i landet ansöker om erkännande och verkställighet av en dom som har meddelats i en annan medlemsstat, under förutsättning att parten i fråga där varit beviljad rättshjälp med stöd av den lag som genomför rättshjälpsdirektivet där. Det måste med andra ord vara fråga om en gränsöverskridande privaträttslig tvist där den rättshjälpsökandes hemviststat är en annan medlemsstat än Sverige i egenskap av verkställighetsstat. Det finns mot denna bakgrund behov av att införa en särbestämmelse som gör 19 § andra stycket rättshjälpslagen tillämplig även på denna situation.

Av artikel 38.1 i Bryssel I-förordningen följer att verkställighet av en dom (i den mening som avses i artikel 32 i förordningen) får ske först sedan domen på ansökan av part har prövats i ett exekvaturförfarande i verkställighetsstaten och förklarats verkställbar där. I Sverige är Svea hovrätt ensam behörig att handlägga en ansökan om verkställighetsförklaring. Fråga är då om exekvaturförfarandet i Sverige kan föranleda kostnader för en rättshjälpsökande som begär verkställighet här.

Det utgår inte någon ansökningsavgift till Svea hovrätt. Däremot kan, för det fall exekvaturförfarandet kräver rättsligt biträde, ombudskostnader uppstå. Normalt torde behov av biträde inte förligga, men om så är fallet finns det inte något hinder mot att den rättshjälpsökande beviljas rättshjälp enligt rättshjälpslagen i verkställighetsmålet. Sammanfattningsvis föranleder exekvaturförfarandet inte något behov av särskilda

bestämmelser. Inte heller vid verkställighet i allmän förvaltningsdomstol av ett privaträttsligt avgörande om t.ex. vårdnad utgår någon ansökningsavgift, varför det inte heller behövs någon särskild lagstiftningsåtgärd med anledning av sådan verkställighet.

På samma sätt som rättshjälpen enligt artikel 9.1 skall kunna omfatta ett efterföljande verkställighetsförfarande följer av artikel 9.3 att sådant bistånd skall kunna utgå också i samband med prövning av ett överklagande, oavsett om det är rättshjälpsmottagaren eller dennes motpart som har överklagat.

Rättshjälpslagen innehåller ingen begränsning med avseende på i vilka rättsliga instanser som rättshjälp kan beviljas. Rättshjälp kan med andra ord beviljas och fortsätta för prövning i samtliga domstolsinstanser och därigenom också i samband med prövning av ett överklagat avgörande.

En intressant fråga i sammanhanget är hur den s.k. 100-timmarsregeln i rättshjälpslagen förhåller sig till bestämmelserna i artikel 9.1 och 9.3. Enligt 15 § första stycket andra meningen rättshjälpslagen omfattar förmånen av rättshjälpsbiträde ersättning för arbete i högst 100 timmar, om inte annat beslutas enligt 34 § samma lag. Endast i undantagsfall skall denna gräns kunna överskridas. Införandet av en begränsning – ett tak – motiverades bl.a. av att rättshjälpen är en social skyddslagstiftning och att det därför är rimligt att det finns en gräns för det stöd som skall utgå och därmed hur stora resurser som staten skall bidra med i varje enskilt ärende (prop. 1996/97:9 s. 143). En konsekvens av takregeln är att rättshjälpen normalt skall upphöra när det arbete som biträdet har rätt till ersättning för uppgår till 100 timmar. Rättshjälpsbiträdet är skyldigt att till rätten eller Rättshjälpsmyndigheten anmäla när det arbete som han eller hon har lagt ned på uppdraget uppgår till eller närmar sig de 100 timmarna. Rätten respektive Rättshjälpsmyndigheten skall då genast pröva om rättshjälpen skall upphöra eller eventuellt fortsätta. I det senare fallet skall det bestämmas det antal timmar som förmånen av rättshjälpsbiträde därefter får omfatta. Således finns det en möjlighet – en ventil – att i vissa fall överskrida

taket. Av förarbetena (a. prop. s. 145) framgår att denna ventil är tänkt att tillämpas endast i undantagsfall. Som exempel på sådana undantagsfall där det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna för ytterligare biträdesinsatser angav regeringen bl.a. angelägenheter som rör barns förhållanden och som handläggs av utländsk domstol, vissa arbetstvister samt angelägenheter som är av stort prejudiciellt intresse och som av detta skäl prövas i flera instanser. Regeringen pekade i detta sammanhang även på de nackdelar som skulle följa om en nästan avslutad tvist skulle förbli oavslutad enbart på grund av en stelt utformad takregel. Vad gäller de gränsöverskridande fallen kan det förutses att särskilda problem av såväl praktisk som rättslig natur kan uppstå som en följd av just den gränsöverskridande karaktären. Ett gränsöverskridande mål eller ärende tar nog många gånger längre tid än en motsvarande nationell angelägenhet. För att säkerställa att parter i gränsöverskridande tvister ges samma möjligheter att ta till vara sin rätt som parter i nationella tvister, och därmed uppfylla rättshjälpsdirektivets syfte, torde det kunna innebära att ventilen kan komma att behöva tillämpas i högre utsträckning i gränsöverskridande rättsliga angelägenheter än i nationella sådana. Bedömningen av om ventilen skall tillämpas på ett gränsöverskridande fall får ta sin utgångspunkt i rimlighetsbedömningen i 8 § rättshjälpslagen, vilken enligt avsnitt 4.5.4 bedömts vara tillämplig på de gränsöverskridande tvisterna.

Sammantaget bedöms 100-timmarsregeln i 15 § andra stycket rättshjälpslagen inte strida mot rättshjälpsdirektivet. Någon särskild lagstiftningsåtgärd är därmed inte nödvändig.

Slutligen följer av artikel 9.4 att medlemsstaterna när som helst under processen eller under det efterföljande förfarande får ompröva en rättshjälpsansökan på grundval av bestämmelserna i artiklarna 3.3, 3.5, 5 och 6. Således kan ett beslut om rättshjälpsomprövning om rättshjälpsmottagaren får tillgång till ett förenklat processförfarande (se avsnitt 4.4), om sådana omständigheter som kan grunda återbetalningsskyldighet är för handen (avsnitt 4.4) eller om de ekonomiska eller materiella förutsättningarna för rättshjälps har förändrats (se avsnitten 4.5.1 och 4.5.2).

Enligt 32 § rättshjälpslagen skall rättshjälp upphöra om någon av de omständigheter som anges i bestämmelsen är uppfyllda. Situationerna i 32 § punkterna 1, 2, 3, 4 och 6 motsvarar de omständigheter som kan grunda omprövning enligt artikel 9.4. Vidare torde rättshjälpsdirektivet inte hindra en tillämpning av 32 § punkten 5 som innebär att rättshjälpen skall upphöra om ett rättshjälpsbiträde har entledigats utan att ett nytt har förordnats. Sammanfattningsvis finns det inget som hindrar en tillämpning av 32 § rättshjälpslagen på de gränsöverskridande angelägenheterna.

4.5.6 Förfaranden utanför domstol

Bedömning: Någon kompletterande bestämmelse om rätt till rättshjälp vid utomrättsliga förfaranden behövs inte.

Skälen för bedömningen: Artikel 10 i rättshjälpsdirektivet föreskriver att rättshjälp även skall beviljas när en tvist löses genom förfaranden utanför domstol, om parterna enligt lag är skyldiga att anlita sådana förfaranden eller om de tvistande parterna har anvisats sådana förfaranden av en domstol. För svenskt vidkommande utgör bestämmelsen inte något problem, eftersom rättshjälpslagens tillämpningsområde inte är begränsat till tvister vid domstol. Som redovisats ovan under avsnitt 4.4 markerar ”rättslig angelägenhet” i 2 § rättshjälpslagen att rättshjälp inte begränsas till ärenden som handläggs inför domstolar och andra myndigheter utan också kan ges i utomprocessuella angelägenheter och i ärenden som handläggs av skiljemän. Rättshjälpslagen uppfyller således rättshjälpsdirektivets krav.

4.5.7 Officiella handlingar (actes authentiques)

Bedömning: Någon kompletterande bestämmelse om möjlighet till rättshjälp för verkställighet av s.k. officiella handlingar behövs inte.

Skälen för bedömningen: Enligt artikel 11 skall rättshjälp beviljas för verkställighet av s.k. officiella handlingar på de villkor som anges i direktivet. Med en officiell handling avses en exekutionstitel som har tillkommit utan medverkan av domstol, men som har en viss officiell karaktär. Som redovisats ovan kan rättshjälp enligt rättshjälpslagen ges i alla rättsliga angelägenheter, vilket även kan innefatta verkställighet. Något behov av att särskilt ange att rättshjälp skall kunna beviljas för verkställighet av s.k. officiella handlingar behövs således inte. Däremot är det svenska exekutionsförfarandet utformat på ett sådant sätt att det sällan finns behov av juridiskt biträde i verkställighetsärenden (se ovan under avsnitt 4.5.5).

4.6 Förfarandefrågor

4.6.1 Myndighet som beviljar rättshjälp

Bedömning: Det finns inte något behov av kompletterande bestämmelser som anger vilka myndigheter som är behöriga att bevilja rättshjälp.

Skälen för bedömningen: Artikel 12 i rättshjälpsdirektivet anger att rättshjälpsansökan skall prövas av behörig myndighet i den medlemsstat där domstolen är belägen. Vidare sägs att detta inte påverkas av vad som anges i artikel 8 om vilka kostnader som hemviststaten skall svara för. Syftet med bestämmelsen är att klargöra att en ansökan om rättshjälp skall prövas och, vid bifall, rättshjälp erhållas och bekostas av behörig myndighet i domstolsstaten medan de kostnader som anges i artikel 8 skall bekostas av hemviststaten.

Av 39 § rättshjälpslagen framgår att beslut om rättshjälp skall prövas av domstol om ärendet handläggs vid domstol och i övriga fall av Rättshjälpsmyndigheten. Vilka myndigheter som är behöriga att pröva en rättshjälpsansökan är således reglerat i rättshjälpslagen. Det finns inte skäl att tillämpa någon annan ordning för prövning av rättshjälpsansökningar i gränsöverskridande angelägenheter. Något behov av särskilda bestämmelser finns således inte.

4.6.2 Inlämnande och översändande av ansökningar om rättshjälp

Förslag: Översändande myndighet ges möjlighet att vägra översända en rättshjälpsansökan som inte avser en gränsöverskridande tvist på privaträttens område.

Översändande myndighet skall bistå den rättshjälpsökande med kontroll av att nödvändiga handlingar biläggs rättshjälpsansökan.

Översändande myndighet skall vidarebefordra en rättshjälpsansökan senast 15 dagar efter det att myndigheten har erhållit en komplett rättshjälpsansökan med bilagor.

Översändande myndighets biträde skall vara kostnadsfritt.

Skäl för förslagen: Artikel 13 i rättshjälpsdirektivet behandlar de praktiska frågorna kring inlämnande och översändande av rättshjälpsansökningar. Bestämmelserna har i flera fall sin motsvarighet i den under avsnitt 4.5.4 nämnda Strasbourgöverenskommelsen. Bland annat eftersom det av EG-rättsliga principer följer, vilket kommer till uttryck i artikel 20 i rättshjälpsdirektivet, att direktivet har företräde framför bl.a. Strasbourgöverenskommelsen, finns det behov av att i författning reglera vad som sägs i direktivbestämmelserna. Det är tillräckligt och mest ändamålsenligt att frågorna regleras i rättshjälpsförordningen.

Artikel 13.1 i rättshjälpsdirektivet följer att den rättshjälpsökande skall ges möjlighet att lämna in sin rättshjälpsansökan

antingen till behörig myndighet i hemvistlandet eller till motsvarande myndighet i domstolslandet. Det behövs bestämmelser i rättshjälpsförordningen av vilka det framgår att en ansökan om rättshjälp i ett annat EU-land än Sverige kan lämnas in till en myndighet i Sverige.

Artikel 13.2 anger till vilka språk en rättshjälpsansökan och dess bilagor skall översättas. Den frågan behandlas nedan under avsnitt 4.6.3.

Enligt artikel 13.3 i rättshjälpsdirektivet behöver den översändande myndigheten inte vidarebefordra en rättshjälpsansökan som är uppenbart ogrundad eller som faller utanför direktivets räckvidd. Som framgår nedan under avsnitt 4.6.3 föreslås att Justitiedepartementet utses till översändande och mottagande organ. Något behov av att på översändandestadiet låta Justitiedepartementet pröva om rättshjälpsansökningar ställda till en annan medlemsstat är uppenbart ogrundade finns inte, eftersom artikel 6 i rättshjälpsdirektivet ger den myndighet som har att pröva rättshjälpsansökan rätt att avslå denna om talan är uppenbart ogrundad. Det medför dessutom större rättssäkerhet för den enskilde om den materiella prövningen av om hans eller hennes talan har fog för sig görs av behörig myndighet i domstolslandet enligt det landets nationella rättsordning. Däremot bör det kunna överlämnas åt Justitiedepartementet att pröva om en ansökan faller utanför direktivets räckvidd – gränsöverskridande tvister på privaträttens område – och, om den gör det, underlåta att förmedla ansökan. En sådan prövning är inte lika ingripande som en bedömning av om en ansökan är uppenbart ogrundad. Möjligheten att underlåta att förmedla ansökan bör dock utnyttjas endast i fall där det står helt klart att den aktuella tvisten inte faller inom rättshjälpsdirektivets tillämpningsområde. I en sådan situation är det till fördel för den rättshjälpsökande att så tidigt som möjligt få klart för sig att tvisten inte omfattas av rättshjälpsdirektivet. Slutligen är det även ur effektivitetssynpunkt av värde att mottagande myndigheter inte belastas med rättshjälpsansökningar som uppenbart faller utanför rättshjälpsdirektivets räckvidd. Möjligheten att vägra

översända rättshjälpsansökningar bör regleras i rättshjälpsförordningen.

Den rättshjälpsökande har även rätt att få hjälp av den översändande myndigheten med att kontrollera att rättshjälpsansökan åtföljs av nödvändiga bilagor, vilket framgår av artikel 13.4 i rättshjälpsdirektivet. I samma bestämmelse anges även att den översändande myndigheten skall tillhandahålla nödvändig översättning av dessa bilagor enligt artikel 8. Slutligen innehåller bestämmelsen en tidsfrist för när den översändande myndigheten senast skall skicka ansökan till den mottagande myndigheten. I sistnämnda hänseende skiljer sig rättshjälpsdirektivet från Strasbourgöverenskommelsen, vilken saknar en sådan bestämmelse om tidsfrist. Översändande av rättshjälpsansökningar med stöd av rättshjälpsdirektivet skall ske senast 15 dagar efter det att den översändande myndigheten erhållit en komplett ifylld rättshjälpsansökan på något av de språk som den mottagande myndigheten förklarat sig villig att godta (se nedan under avsnitt 4.6.3) jämte bilagor som vid behov också skall vara översatta. Tidsfristen börjar således löpa först när den översändande myndigheten har tillgång till en fullständig ansökan till så väl innehåll som språk. Någon motsvarighet till artikel 13.4 finns inte i svensk rätt, och en bestämmelse om detta bör därför tas in i rättshjälpsförordningen.

Artikel 13.5 i rättshjälpsdirektivet säkerställer att det för handlingar som översänds med stöd av rättshjälpsdirektivet inte ställs upp några krav på legalisering eller liknande formella villkor. Motsvarande bestämmelse finns i artikel 4 i Strasbourgöverenskommelsen. Eftersom Sverige inte tillämpar villkor om legalisering finns det inte något behov av reglering av detta.

Slutligen föreskrivs i artikel 13.6 i rättshjälpsdirektivet att medlemsstaterna inte får begära någon ersättning för de tjänster som tillhandahålls enligt artikel 13.4. Bestämmelsen tar främst sikte på förhållandet mellan medlemsstaterna men måste också anses gälla i förhållande till den rättshjälpsökande. Detta synsätt stämmer överens med rättshjälpsdirektivets syfte att underlätta för parter i gränsöverskridande tvister att komma till sin rätt.

Vidare gäller detta enligt Strasbourgöverenskommelsen, vilken ju utgör en direkt förebild för rättshjälpsdirektivet (se avsnitt 4.5.4) Slutligen stöds en sådan tolkning av sista meningen i artikel 13.6 som ger medlemsstaterna möjlighet att föreskriva att en rättshjälpsökande vars ansökan om rättshjälp avslagits av behörig myndighet i domstolsstaten skall betala tillbaka kostnader för översättning som den översändande myndigheten svarat för, en möjlighet som det inte finns tillräckliga skäl att utnyttja. Någon sådan regel bör alltså inte införas. Däremot bör det införas en uttrycklig regel om avgiftsfrihet.

4.6.3 Myndighet för översändande och mottagande av ansökningar om rättshjälp, m.m.

Förslag: Justitiedepartementet skall utses till översändande och mottagande organ enligt rättshjälpsdirektivet med uppgift att ta emot och förmedla ansökningar om rättshjälp.

Rättshjälpsansökningar skall kunna tas emot genom post, bud, telefax eller, efter överenskommelse, på något annat sätt.

Sverige skall godta rättshjälpsansökningar och bilagor på svenska och engelska.

Skälen för förslagen: Artikel 14 i rättshjälpsdirektivet reglerar frågor om utseende av behöriga myndigheter för översändande och mottagande av rättshjälpsansökningar samt om på vilka språk ansökningar och bilagor skall vara upprättade. Vidare anges att EG-kommissionen skall informeras i olika avseenden.

Enligt artikel 14.1 i rättshjälpsdirektivet skall medlemsstaterna utse den eller de myndigheter som skall vara behöriga att översända och ta emot rättshjälpsansökningar. Bestämmelsen motsvarar artikel 2 i Strasbourgöverenskommelsen. Enligt tillkännagivande (2000:725) av internationella överenskommelser om översändande av ansökningar om rättshjälp har regeringen utsett Justitiedepartementet till förmedlande och mottagande organ enligt bl.a. Strasbourgöverenskommelsen. Eftersom rättshjälpsdirektivet har samma funktion och syfte som Stras-

bourgöverenskommelsen framstår det som naturligt att utse Justitiedepartementet som översändande och mottagande organ även enligt rättshjälpsdirektivet. En bestämmelse om detta bör tas in i rättshjälpsförordningen.

Enligt artikel 14.2 och 14.3 skall varje medlemsstat informera EG-kommissionen om namn på och adress till översändande respektive mottagande myndigheter. Om det är fråga om flera myndigheter, skall även deras geografiska behörighetsområden anges. Vidare skall medlemsstaterna lämna information om vilka (praktiska) möjligheter myndigheterna har att ta emot ansökningar samt information om vilka språk som kan användas vid ifyllande av ansökan.

När det gäller vilka praktiska möjligheter Justitiedepartementet har att ta emot försändelser finns rutiner för mottagande genom post, bud och telefax, varför dessa sätt bör accepteras. Vidare bör det även vara möjligt att ta emot rättshjälpsansökningar på elektronisk väg. För att det senare skall godtas bör det dock krävas en överenskommelse i det enskilda fallet. Samma bedömning har gjorts i t.ex. tillkännagivande (2001:352) om rådets förordning (EG) nr 1348/2000 om delgivning i medlemsstaterna av handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur, där också Justitiedepartementet är utsett till mottagande organ. En bestämmelse med det angivna innehållet bör tas in i rättshjälpsförordningen.

Vid bedömningen av vilka språk Sverige bör godta kan det inledningsvis konstateras att Strasbourgöverenskommelsen tillåter att ansökningarna jämte bilagor och andra meddelanden avfattas på, förutom mottagarlandets officiella språk, engelska eller franska. Det skulle i och för sig kunna sägas vara naturligt att även för ansökningar enligt rättshjälpsdirektivet kunna förutom svenska godta engelska och franska. Emellertid finns det inte något särskilt skäl att med automatik ge engelska och franska en särställning framför andra unionsspråk. Avgörande vid bedömningen bör i stället vara språkkunskaperna i Sverige. Rättshjälpsansökningar bör därför godtas på svenska och engelska. Samma ställningstagande har gjorts i tillkännagivande

(2001:352) om rådets förordning (EG) nr 1348/2000 om delgivning i medlemsstaterna av handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur samt i tillkännagivande (2003:483) om EG:s bevisupptagningsförordning.

För det fall rättshjälpsdirektivet i framtiden kommer att gälla i förhållande till Danmark, bör Sverige då också acceptera danska språket för rättshjälpsansökningar.

Uppgifter om vilka språk som är godtagbara bör tas in i rättshjälpsförordningen.

Slutligen föreskrivs i artikel 14.4 och 14.5 att information om översändande och mottagande myndigheter samt om vilka språk som godtas skall lämnas till kommissionen före den 30 november 2004, vilket är den dag då direktivet träder i kraft. För ändringar efter detta datum gäller att uppgifter härom skall lämnas till kommissionen senast två månader innan ändringarna träder i kraft i medlemsstaten. Informationen skall offentliggöras i Europeiska gemenskapernas officiella tidning. Det finns inte något behov av att författningsreglera dessa frågor.

4.6.4 Handläggning av ansökningar

Bedömning: Det behövs inte några kompletterande bestämmelser om domstolars och Rättshjälpsmyndighetens handläggning av rättshjälpsansökningar.

Skälen för bedömningen: Artikel 15 i rättshjälpsdirektivet ställer upp vissa villkor beträffande handläggningen av rättshjälpsansökan hos behöriga myndigheter i domstolsstaten. Som redovisats under avsnitt 4.6.1 följer av 39 § rättshjälpslagen att en ansökan om rättshjälp skall prövas av domstol om ärendet handläggs vid domstol och i övriga fall av Rättshjälpsmyndigheten.

Enligt artikel 15.1 i rättshjälpsdirektivet skall de behöriga myndigheterna säkerställa att den rättshjälps sökande hålls fullt informerad om handläggningen av ansökningen. För svenskt vidkommande utgör detta inget problem, eftersom det råder full

partsinsyn i handläggningen vid våra domstolar och vid Rättshjälpsmyndigheten. Principen kommer bl.a. till uttryck i 16 § förvaltningslagen, som anger att en sökande har rätt att ta del av allt som har tillförts ärendet, om detta avser myndighetsutövning mot någon enskild. Vidare innebär den s.k. kommunikationsprincipen att domstolen eller myndigheten är skyldig att låta den enskilde få del av allt som rör hans eller hennes ärende och som han eller hon inte själv har givit in. Denna princip kommer till uttryck i t.ex. 17 § förvaltningslagen.

Om en ansökan avslås, helt eller delvis, följer av artikel 15.2 i rättshjälpsdirektivet att skälen för avslaget skall redovisas. Eftersom en domstol endast prövar en rättshjälpsansökan i ett redan anhängigt mål blir det fråga om ett icke slutligt beslut. För sådana beslut är bestämmelsen i 17 kap. 13 § första stycket rättegångsbalken tillämplig, vilken anger att ett beslut som inte är slutligt skall i den utsträckning som det behövs ange de skäl som det grundas på. För Rättshjälpsmyndighetens del tillämpas motsvarande bestämmelse i 20 § förvaltningslagen. Något behov av särskilda bestämmelser med anledning av rättshjälpsdirektivet finns således inte.

Enligt artikel 15.3 skall medlemsstaterna se till att det finns möjlighet att överklaga ett beslut om avslag på en rättshjälpsansökan eller att få beslutet omprövat, dock inte när avslagsbeslutet har meddelats av en appellationsdomstol eller av en domstol mot vars avgörande i sak det inte finns något rättsmedel.

Regler om överklagande finns i 43 och 44 §§ rättshjälpslagen. Av 43 § rättshjälpslagen följer att en domstols avslagsbeslut får överklagas enligt de regler som gäller i allmänhet om överklaganden av beslut av domstolen. Detta innebär t.ex. att en tingsrätts beslut i fråga om beviljande av rättshjälp får överklagas särskilt efter anmälan om missnöje (se 49 kap. 5 och 6 §§ rättegångsbalken). Även en hovrätts beslut om avslag på en rättshjälpsansökan eller beslut om att inte bifalla ett överklagande av en tingsrätts avslagsbeslut kan överklagas. Det framgår av 54 kap. 4 § rättegångsbalken. Vidare följer av 44 § rättshjälps-

lagen att avslagsbeslut som meddelats av Rättshjälpsmyndigheten får överklagas till Rättshjälpsnämnden, som är sista instans. Svensk rätt erbjuder således rättsmedel mot beslut om avslag på en rättshjälpsansökan och uppfyller därmed rättshjälpsdirektivets krav.

Slutligen anges i artikel 15.4 att om avslagsbeslut eller beslut enligt artikel 6 om att rättshjälpen skall upphöra är av administrativt slag, skall dessa i sista hand kunna prövas av domstol. Bestämmelsen får ses i ljuset av den grundläggande EG-rättsliga principen om rätt till domstolsprövning. Samma princip kommer även till uttryck i andra rättskällor, t.ex. Europakonventionen, och kan vara av intresse i fråga om beslut av Rättshjälpsmyndigheten som överklagats till Rättshjälpsnämnden. Beslut av Rättshjälpsnämnden får enligt 44 § andra stycket rättshjälpslagen inte överklagas. Fråga uppkommer då om Rättshjälpsnämnden är att betrakta som en domstol.

Av Europadomstolens praxis framgår att inte endast traditionella domstolar utan även andra prövningsorgan anses kunna komma i fråga. Kravet på domstolsprövning kan vara uppfyllt när tvisten prövats av ett organ som vid sin prövning erbjuder de rättssäkerhetsgarantier som krävs enligt Europakonventionen. Utgångspunkten för Europadomstolens bedömning av om rätten till domstolsprövning kränkts har varit om den nationella prövningen gjorts av ett oavhängigt och opartiskt organ (jfr artikel 6 första stycket Europakonventionen) samt om processuella rättssäkerhetskrav, som t.ex. rätten att ta del av allt processmaterial, varit uppfyllda mot bakgrund av vad sakens beskaffenhet krävt i det enskilda fallet. Vad gäller kravet på oavhängighet har domstolen bl.a. beaktat hur och för vilken tid domarna utses och om avgörandet är bindande så att det inte kan åsidosättas av icke judiciella organ (se t.ex. Van de Hurk, dom d. 19 april 1994, Serie A nr 288). Kravet på opartiskhet har ansetts innebära bl.a. att det för en objektiv mottagare inte får föreligga några legitima farhågor för att domstolen skall kunna agera partiskt. Europadomstolen har t.ex. i ett fall godtagit Brottskadenämnden som en oavhängig och opartisk domstol. Vidare har i svensk rättspraxis

t.ex. Presstödsnämnden (NJA 2002 s. 288) och Resegarantinämnden (RÅ 2002 ref. 104) ansetts jämställda med domstol.

Rättshjälpsnämnden har till uppgift att pröva överklagbara beslut meddelade av Rättshjälpsmyndigheten (se 1 § förordningen [1990:1049] med instruktion för Rättshjälpsnämnden). Enligt 48 § rättshjälpslagen består Rättshjälpsnämnden av en ordförande, som skall vara eller ha varit ordinarie domare, två ledamöter som skall vara advokater samt två övriga ledamöter. Regeringen förordnar ledamöter och utser ordförande för viss tid, dock högst tre år. För nämndens handläggning av rättshjälpsärenden gäller, förutom reglerna i nämndens instruktion, bestämmelserna i förvaltningslagen (1986:223)

Mot denna bakgrund får Rättshjälpsnämnden anses utgöra en domstol i bl.a. Europakonventionens mening. Svensk rätt uppfyller därmed rättshjälpsdirektivets krav på rätt till domstolsprövning.

5 Offentligt biträde hos regeringen i ärenden om överförande av straffverkställighet

Förslag: Regeringskansliet skall besluta i frågor om offentligt biträde i ärenden hos regeringen enligt lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.

Skälen för förslaget: Frågor om överförande mellan Sverige och andra länder av verkställighet av straffrättsliga påföljder regleras bl.a. i lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom (IVL). Ärenden enligt IVL handläggs i stor utsträckning av myndigheter. Det är t.ex. Kriminalvårdsstyrelsen som i normalfallet beslutar om överförande av verkställighet av fängelsestraff från Sverige till en annan stat. Myndighetens beslut om överförande kan överklagas till regeringen. I vissa fall kan regeringen själv besluta om överförande av verkställighet från Sverige.

Offentligt biträde skall, i mål och ärenden angående verkställighet utomlands av en frihetsberövande påföljd, förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas (27 § IVL). Beslut om offentligt biträde fattas enligt huvudregeln av den domstol eller myndighet som handlägger målet eller ärendet, se 2 § lagen (1996:1620) om offentligt biträde. Någon särreglering i IVL för ärenden hos regeringen finns inte. Det innebär att regeringen skall besluta om att förordna offentligt biträde om frågan blir aktuell under handläggningen enligt IVL hos regeringen. Regeringen skall vidare besluta om ersättning till det offentliga biträdet.

Före den 1 december 1997, när den tidigare rättshjälpslagen upphävdes, gällde att rättshjälp i ärenden hos regeringen, dvs. också frågor om offentligt biträde, skulle beslutas av den departementstjänsteman som regeringen bestämde. I samband med att den nu gällande rättshjälpslagen trädde i kraft år 1997 fördes bestämmelser om rätten till offentligt biträde till den materiella lagstiftningen och vissa gemensamma regler om offentligt biträde till en särskild lag, lagen om offentligt biträde. Så flyttades t.ex. för utlänningsärenden den nu nämnda regleringen om rättshjälp i ärenden hos regeringen till 11 kap. 9 § utlänningslagen (1989:529). Motsvarande justering gjordes emellertid inte i IVL, vilket alltså innebär att regeringen skall pröva frågor om offentligt biträde när regeringen handlägger ett ärende enligt IVL.

Det är varken nödvändigt eller lämpligt att regeringen avgör frågor om offentligt biträde i enskilda ärenden. Detta gäller såväl beslut om förordnande, byte och entledigande av offentligt biträde som beslut om ersättning till biträdet. Frågor om offentligt biträde i dessa ärenden kan i stället med fördel anförtros Regeringskansliet, som är den myndighet som bereder regeringsärenden. Vilken befattningshavare som i praktiken skall fatta beslut på Regeringskansliets vägnar, kan regleras i förordning och arbetsordning. Det kan anmärkas att beslut i frågor om offentligt biträde kan överklagas till allmän förvaltningsdomstol, dvs. länsrätt.

Regeringen handlägger också ärenden som rör överförande av verkställighet av en frihetsberövande påföljd *till* Sverige. I dessa ärenden prövas frågor om offentligt biträde av den departementstjänsteman som regeringen bestämmer (25 f § IVL). Även här bör samma lösning väljas och Regeringskansliet anförtros uppgiften.

6 Ikraftträdande

Förslag: De författningsändringar som rör genomförandet av rättshjälpsdirektivet skall träda i kraft den 1 november 2004. Ändringen i IVL skall träda i kraft den 1 juli 2004.

Skälen för förslaget: Enligt artikel 21 i direktivet skall medlemsstaterna sätta i kraft de lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa direktivet senast den 30 november 2004, med undantag för artikel 3.2. a som skall vara genomförd senast den 30 maj 2006.

Som angetts i avsnitt 4.4 behöver det inte vidtas någon särskild lagstiftningsåtgärd med anledning av artikel 3.2 a.

De svenska författningsändringarna bör träda i kraft den 1 november 2004.

Ändringen i IVL, som inte har någon koppling till genomförandet av rättshjälpsdirektivet, bör kunna träda i kraft redan den 1 juli 2004.

Några övergångsbestämmelser behövs inte.

7 Ekonomiska konsekvenser

Bedömning: De föreslagna författningsändringarna leder knappast till annat än marginellt ökade kostnader för det allmänna. De ökade kostnaderna ryms inom befintliga anslagsramar.

Skälen för bedömningen: Redan i dag är det möjligt för utländska medborgare att ansöka om rättshjälp i Sverige i angelägenheter som skall behandlas här. Det är dock möjligt att rättshjälpdirektivets genomförande i EU:s medlemsstater för med sig att möjligheten att få rättshjälp i gränsöverskridande tvister blir mer känd än vad som är fallet i dag. Detta kan leda till att antalet rättshjälpansökningar i sådana tvister ökar något. Om så blir fallet, kan statens kostnader för rättshjälp öka. Men det lär knappast bli fråga om annat än marginella kostnadsökningar, och dessa bedöms under alla förhållanden rymmas inom befintliga anslagsramar.

8 Författningskommentar

8.1 Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

Särskilda bestämmelser om rättshjälp i vissa gränsöverskridande angelägenheter

22 a §

Paragrafen anger de särskilda bestämmelsernas tillämpningsområde. Övervägandena finns i avsnitt 4.3.

Av *första stycket* framgår att det i 22 b och c §§ finns särskilda bestämmelser om rättshjälp i vissa gränsöverskridande angelägenheter. De särskilda bestämmelsernas tillämpningsområde är för det första begränsat till angelägenheter inom Europeiska unionen (se vidare i kommentaren till andra stycket). För det andra är bestämmelsernas tillämpningsområde begränsat till angelägenheter på privaträttens område. Således omfattas inte straffrätten och heller inte skattefrågor, tullfrågor och förvaltningsrättsliga frågor. Däremot omfattas verkställighet i allmän förvaltningsdomstol av privaträttsliga avgöranden om t.ex. vårdnad. Begränsningen till privaträttens område är densamma som i Bryssel I-förordningen. Slutligen gäller de särskilda bestämmelserna endast för fysiska personer.

Enligt *andra stycket*, som genomför artikel 2.1 och 2.3 i rättshjälpsdirektivet, är angelägenheten gränsöverskridande, om den rättssökande vid tidpunkten för ansökan om rättshjälp har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i en annan medlemsstat

inom Europeiska unionen än Sverige. Har en fysisk person sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort i t.ex. Spanien och ansöker han eller hon om rättshjälp i Sverige, är den rättsliga angelägenheten gränsöverskridande.

Enligt *tredje stycket*, som genomför artikel 2.2 i rättshjälpsdirektivet, skall vid avgörande av frågan huruvida en rättsökande har sitt hemvist i en annan medlemsstat, den medlemsstatens lag tillämpas. Detta överensstämmer med vad som gäller enligt artikel 59 i Bryssel I-förordningen.

22 b §

I paragrafen, som genomför artikel 5.4 i rättshjälpsdirektivet, görs ett undantag från den annars absoluta regeln i 6 § rättshjälpslagen att rättshjälp inte får beviljas en person vars ekonomiska underlag enligt 38 § överstiger 260 000 kr. Övervägandena finns i avsnitt 4.5.1.

Bestämmelsen innebär att en rättshjälpssökande vars ekonomiska underlag överstiger gränsvärdet för rättshjälp ändå kan beviljas rättshjälp, om han eller hon inte kan bära sina rättegångskostnader och denna betalningsoförmåga beror på skillnader i levnadskostnaderna mellan den rättshjälpssökandes hemviststat och domstolsstaten. Bevisbördan för betalningsoförmågan ligger på den rättshjälpssökande. Vid bedömningen av om rättshjälp skall beviljas på denna grund kan Rättshjälpsmyndigheten eller domstolen beakta information om huruvida den rättshjälpssökande uppfyller de ekonomiska urvalskriterierna för rätt till rättshjälp i hans eller hennes hemviststat (jfr beaktandesats 15 i rättshjälpsdirektivet).

22 c §

Genom paragrafen, som genomför artikel 9.2 i rättshjälpsdirektivet, ges en fysisk person som har beviljats rättshjälp i en annan medlemsstat täckning för kostnaderna för verkställighet i Sverige av det avgörande som har meddelats med anledning av

den gränsöverskridande tvisten. Personen blir befriad från de utsokningsavgifter han eller hon annars skulle betala. Övervägandena finns i avsnitt 4.5.5.

8.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1972:260) om internationellt rättsligt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom

25 f §

I paragrafen regleras frågor om offentligt biträde i vissa ärenden om överförande av verkställighet av påföljd till Sverige. Första och tredje styckena i paragrafen är oförändrade.

I *andra* stycket regleras frågor om offentligt biträde i ärenden hos regeringen. Ändringen innebär att Regeringskansliet skall pröva sådana frågor. Detta gäller alla beslut om offentligt biträde som uppkommer när regeringen är handläggande myndighet, dvs. såväl beslut om förordnande, byte och entledigande av offentligt biträde som beslut om ersättning till biträde. Ändringen kommenteras i avsnitt 5.

27 §

I paragrafen regleras frågor om offentligt biträde i mål och ärenden angående överförande av verkställighet av påföljd från Sverige. Första stycket är oförändrat.

I *andra* stycket, som är nytt, regleras att Regeringskansliet skall pröva frågor om offentligt biträde i ärenden som uppkommer när regeringen är handläggande myndighet. Se vidare avsnitt 5 och kommentaren till 25 f §.

Det tidigare *andra* stycket har utan förändringar i övrigt blivit *tredje* stycket.

Rådets direktiv 2003/8/EG

RÅDETS DIREKTIV 2003/8/EG
av den 27 januari 2003
om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i
gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma
minimiregler för rättshjälp i sådana tvister

EUROPEISKA UNIONENS RÅD HAR ANTAGIT DETTA
DIREKTIV

med beaktande av Fördraget om upprättandet av Europeiska
gemenskapen, särskilt artiklarna 61.c och 67 i detta,

med beaktande av kommissionens förslag¹,

med beaktande av Europaparlamentets yttrande²,

med beaktande av Ekonomiska och sociala kommitténs yttrande³,

och av följande skäl:

- (1) Europeiska unionen har som mål att upprätthålla och utveckla ett område med frihet, säkerhet och rättvisa, där den

¹ EGT C 103 E, 30.4.2002, s. 368.

² Yttrande avgivet den 25 september 2002 (ännu ej offentliggjort i EGT).

³ EGT C 221, 17.9.2002, s. 64.

fria rörligheten för personer garanteras. För att successivt kunna upprätta ett sådant område kommer gemenskapen att anta bland annat de åtgärder rörande civilrättsligt samarbete som har gränsöverskridande följder och är nödvändiga för att den inre marknaden skall fungera väl.

- (2) I enlighet med artikel 65 c i fördraget skall sådana åtgärder omfatta undanröjande av sådant som hindrar civilrättsliga förfaranden från att fungera väl, om nödvändigt genom att främja förenligheten mellan civilprocessrättsliga regler som är tillämpliga i medlemsstaterna.
- (3) Europeiska rådet i Tammerfors den 15–16 oktober 1999 uppmanade rådet att upprätta miniminormer för att säkerställa en tillräckligt hög nivå på rättshjälp i gränsöverskridande fall i hela unionen.
- (4) Alla medlemsstater är avtalslutande parter i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna av den 4 november 1950. De frågor som avses i detta direktiv skall behandlas i enlighet med denna konvention och då i synnerhet principen om båda parTERS likställdhet i en tvist.
- (5) Direktivet syftar till att i gränsöverskridande tvister främja användningen av rättshjälp till personer som saknar tillräckliga medel, om denna hjälp är nödvändig för att ge dem en faktisk möjlighet att få sin sak prövad inför domstol. Den allmänt erkända rätten att få sin sak prövad inför domstol bekräftas i artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.
- (6) Det faktum att en person som i egenskap av kärke eller svarande är inblandad i en tvist saknar tillgångar bör inte, lika lite som svårigheter i samband med tvister som har gräns-

överskridande följer, utgöra hinder för den faktiska möjligheten till rättslig prövning.

- (7) Eftersom målen för detta direktiv inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna och de därför på grund av åtgärdens omfattning och verkningar bättre kan uppnås på gemenskapsnivå, kan gemenskapen vidta åtgärder i enlighet med subsidiaritetsprincipen i artikel 5 i fördraget. I enlighet med proportionalitetsprincipen i samma artikel går detta direktiv inte utöver vad som är nödvändigt för att uppnå dessa mål.
- (8) Direktivets huvudsakliga syfte är att garantera en tillräcklig rättshjälpsnivå i gränsöverskridande tvister genom att fastställa vissa gemensamma miniminormer för rättshjälpen vid sådana tvister. Ett rådsdirektiv är det rättsliga instrument som är bäst lämpat för detta ändamål.
- (9) Direktivet gäller för gränsöverskridande tvister på privaträttens område.
- (10) Alla personer som är inblandade i en privaträttslig tvist som omfattas av detta direktiv måste kunna hävda sina juridiska rättigheter, även om de på grund av sin privatekonomiska situation inte kan bära rättegångskostnaderna. Rättshjälpen anses vara tillräcklig om den ger rättshjälpsmottagaren faktisk möjlighet till rättslig prövning i enlighet med villkoren i detta direktiv.
- (11) Rättshjälpen bör omfatta juridisk rådgivning i syfte att nå en uppgörelse innan rättsliga förfaranden inleds, juridiskt bistånd för att driva ett mål vid en domstol och företrädas vid domstol samt bidrag till eller befrielse från rättegångskostnaderna.

- (12) Det överläts åt lagstiftningen i den medlemsstat där domstolen är belägen eller där verkställighet begärs att avgöra om rättegångskostnaderna omfattar de av motpartens kostnader som rättshjälpsmottagaren åläggs att betala.
- (13) Alla unionsmedborgare skall, oavsett var de har sin hemvist eller vanliga vistelseort på en medlemsstats territorium, ha möjlighet att erhålla rättshjälp i gränsöverskridande tvister om de uppfyller villkoren i detta direktiv. Detta gäller även medborgare i tredje land vilka vistas lagligen i en medlemsstat.
- (14) Medlemsstaterna bör ha rätt att själva fastställa de gränsvärden över vilka en person skall anses själv kunna bära rättegångskostnaderna enligt villkoren i detta direktiv. Dessa gränsvärden skall fastställas mot bakgrund av olika objektiva faktorer, t.ex. inkomster, kapital eller familjesituation.
- (15) Detta direktivs syfte kan dock inte uppnås om inte rättshjälpsökande ges möjlighet att visa att de inte kan bära rättegångskostnaderna trots att deras tillgångar överstiger det gränsvärde som bestämts av den medlemsstat där den behöriga domstolen är belägen. Vid bedömningen av huruvida rättshjälp skall beviljas på denna grund kan myndigheterna i den medlemsstat där den behöriga domstolen är belägen beakta information avseende huruvida den rättshjälpsökande uppfyller de ekonomiska urvalskriterierna i den medlemsstat där denne har sin hemvist eller vanliga vistelseort.
- (16) Möjligheten att i det enskilda fallet utnyttja andra mekanismer som ger faktisk möjlighet till rättslig prövning utgör inte en form av rättshjälp. Utnyttjandet av en sådan möjlighet kan emellertid motivera ett antagande om att personen i fråga kan bära rättegångskostnaderna trots sin ogynnsamma ekonomiska situation.

- (17) Medlemsstaterna bör ha möjlighet att avvisa ansökningar om rättshjälp om den rättsliga talan är uppenbart ogrundad eller på grund av omständigheterna i målet, förutsatt att juridisk rådgivning erbjuds och att möjligheterna till rättslig prövning garanteras. När medlemsstaterna fattar beslut om det välgrundade i en ansökan, får de avslå ansökningar om rättshjälp, om den rättssökande begär skadestånd för ryktes-spridning men inte har lidit något materiellt eller finansiellt avbräck eller om ansökan gäller ett anspråk med direkt anknytning till den rättssökandes näringsverksamhet som egen företagare eller egenanställd.
- (18) Varken den komplicerade karaktären hos medlemsstaternas rättssystem eller skillnader dem emellan eller de kostnader som hänger samman med en tvists gränsöverskridande karaktär bör utgöra ett hinder för möjligheten till rättslig prövning. Rättshjälpen bör därför täcka de kostnader som direkt hänger samman med en tvists gränsöverskridande karaktär.
- (19) Vid överväganden om huruvida en person måste inställa sig vid domstolen bör en medlemsstats domstolar fullt ut beakta de möjligheter som erbjuds genom förordning (EG) nr 1206/2001 av den 28 maj 2001 om samarbete mellan medlemsstaternas domstolar i fråga om bevisupptagning i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur⁴.
- (20) Om rättshjälp beviljas måste den täcka hela förfarandet, inbegripet kostnader i samband med att domen verkställs; rättshjälpsmottagaren bör erhålla fortsatt rättshjälp om antingen motparten eller rättshjälpsmottagaren överklagar domen, så länge som de villkor som har anknytning till de ekonomiska tillgångarna och det tvisten rör är uppfyllda.
- (21) Rättshjälp måste beviljas på samma villkor oavsett om det rör sig om traditionella domstolsförfaranden eller förfaranden

⁴ EGT L 174, 27.6.2001, s.1.

utanför domstol, t.ex. medling, i de fall där lagstiftningen kräver anlitan av sådana förfaranden eller där sådana förfaranden har anvisats av en domstol.

- (22) Rättshjälp bör även beviljas för att verkställa officiella handlingar (actes authentiques) i en annan medlemsstat i enlighet med villkoren i detta direktiv.
- (23) Eftersom rättshjälp beviljas av den medlemsstat där den behöriga domstolen är belägen eller där verkställighet begärts, med undantag för juridisk rådgivning om den rättshjälpsökande inte har sin hemvist eller vanliga vistelseort i den medlemsstat där domstolen finns, skall den medlemsstaten tillämpa sin egen lagstiftning, i enlighet med principerna i detta direktiv.
- (24) Det är lämpligt att rättshjälp beviljas eller vägras av behörig myndighet i den medlemsstat där domstolen är belägen eller där en dom skall verkställas. Detta är fallet både när domstolen prövar målet i sak och då den först måste avgöra om den är behörig.
- (25) Det civilrättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna bör organiseras så att informationen till allmänhet och jurister främjas och översändandet av ansökningar om rättshjälp från en medlemsstat till en annan förenklas och påskyndas.
- (26) De underrättelse- och förmedlingsmekanismer som det föreskrivs om i detta direktiv är utformade med mekanismerna i den europeiska överenskommelsen om översändande av ansökningar om rättshjälp, vilken undertecknades i Strasbourg 1977, nedan kallad "1977 års överenskommelse", som direkt förebild. Till skillnad från i 1977 års överenskommelse fastställs en tidsfrist för översändande av ansökningar om rättshjälp. En relativt kort tidsfrist bidrar till att rättsväsendet fungerar på avsett sätt.

- (27) Den information som överlämnas enligt detta direktiv bör omfattas av skydd. Eftersom Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter⁵ och Europaparlamentets och rådets direktiv 97/66/EG av den 15 december 1997 om behandling av personuppgifter och skydd för privatlivet inom telekommunikationsområdet⁶ är tillämpliga finns det inget behov av specifika bestämmelser om skydd av uppgifter i detta direktiv.
- (28) Ett standardformulär för ansökningar om rättshjälp och för översändande av ansökningar om rättshjälp i samband med gränsöverskridande tvister kommer att bidra till att göra förfarandena enklare och snabbare.
- (29) Vidare bör dessa ansökningsformulär och nationella ansökningsformulär finnas tillgängliga på europeisk nivå genom det europeiska rättsliga nätverkets informationssystem, som inrättades i enlighet med rådets beslut 2001/470/EG⁷.
- (30) De åtgärder som krävs för att genomföra detta direktiv bör antas i enlighet med rådets beslut 1999/468/EG av den 28 juni 1999 om de förfaranden som skall tillämpas vid utövandet av kommissionens genomförandebefogenheter⁸.
- (31) Det bör anges att fastställandet av miniminormer vid gränsöverskridande tvister inte hindrar medlemsstaterna från att tillämpa mer gynnsamma bestämmelser gentemot rättshjälpsökande och -mottagare.
- (32) 1977 års överenskommelse och tilläggsprotokollet till den europeiska överenskommelsen om översändande av ansök-

⁵ EGT L 281, 23.11.1995, s.31.

⁶ EGT L 24, 30.1.1998, s. 1.

⁷ EGT L 174, 27.6.2001, s. 25.

⁸ EGT L 184, 17.7.1999, s.23.

ningar om rättshjälp, undertecknat i Moskva 2001, skall även fortsättningsvis tillämpas på förbindelserna mellan medlemsstaterna och de tredje länder som är parter i överenskommelsen eller protokollet. Däremot har detta direktiv företrädare framför bestämmelserna i överenskommelsen i fråga om förbindelserna mellan medlemsstaterna.

- (33) I enlighet med artikel 3 i protokollet om Förenade kungarikets och Irlands ställning, fogat till Fördraget om Europeiska unionen och Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen, har dessa stater meddelat att de önskar delta i antagandet av detta direktiv.
- (34) I enlighet med artiklarna 1 och 2 i protokollet om Danmarks ställning, fogat till Fördraget om Europeiska unionen och Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen, deltar Danmark inte i antagandet av detta direktiv, som varken är bindande för eller tillämpligt i Danmark.

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

KAPITEL I

RÄCKVIDD OCH DEFINITIONER

Artikel 1

Syfte och räckvidd

1. Detta direktiv syftar till att förbättra möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom att fastställa gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister.

2. Direktivet skall tillämpas i gränsöverskridande tvister på privaträttens område, oavsett domstolens karaktär. Det omfattar i synnerhet inte skattefrågor, tullfrågor och förvaltningsrättsliga frågor.

3. I detta direktiv avses med termen "medlemsstat" samtliga medlemsstater med undantag av Danmark.

Artikel 2

Gränsöverskridande tvister

1. I detta direktiv avses med "gränsöverskridande tvist" en tvist där den part som ansöker om rättshjälp inom ramen för detta direktiv har sin hemvist eller vanliga vistelseort i en annan medlemsstat än den medlemsstat där domstolen är belägen eller där avgörandet skall verkställas.

2. I vilken medlemsstat en part har sin hemvist skall avgöras i enlighet med artiklarna 59 och 60 i rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område⁹.

3. Den relevanta tidpunkten för att avgöra om det föreligger en gränsöverskridande tvist är när ansökan lämnas in i enlighet med detta direktiv.

⁹ EGT L 12, 16.1.2001, s. 2. Förordningen ändrad genom kommissionens förordning (EG) nr 1496/2002 (EGT L 225, 22.8.2002, s. 13).

KAPITEL II

RÄTT TILL RÄTTSHJÄLP

*Artikel 3***Rätt till rättshjälp**

1. Fysiska personer som är inblandade i en tvist som omfattas av detta direktiv skall ha rätt till tillräcklig rättshjälp för att säkerställa att de får faktisk möjlighet till rättslig prövning i enlighet med villkoren i detta direktiv.
2. Rättshjälp skall anses vara tillräcklig när den garanterar
 - a) juridisk rådgivning i avsikt att nå en uppgörelse innan ett rättsligt förfarande inleds,
 - b) rättshjälp och representation vid domstol samt befrielse från eller bidrag till rättegångskostnaderna för rättshjälpsmottagaren, inbegripet de kostnader som avses i artikel 7 och arvoden till personer som fått i uppdrag av domstolen att vidta åtgärder under förfarandet.

I de medlemsstater där den förlorande parten är skyldig att betala motpartens kostnader skall rättshjälpen, om rättshjälpsmottagaren förlorar målet, omfatta motpartens kostnader, under förutsättning att dessa kostnader skulle ha täckts av rättshjälpen om rättshjälpsmottagaren hade haft sin hemvist eller vanliga vistelseort i den medlemsstat där domstolen är belägen.

3. Medlemsstaterna behöver inte tillhandahålla rättshjälp eller representation vid domstol i förfaranden som är speciellt anpassade för att parterna själva skall kunna föra sin talan, utom när domstolen eller någon annan behörig myndighet beslutar annor-

lunda i syfte att sörja för parternas likställdhet eller med hänsyn till fallets komplexitet.

4. Medlemsstaterna får begära att rättshjälpsmottagarna skall bidra till kostnaderna för förfarandet i rimlig omfattning med beaktande av villkoren i artikel 5.

5. Medlemsstaterna får föreskriva att den behöriga myndigheten får besluta att rättshjälpsmottagarna skall vara skyldiga att återbetala kostnaderna för rättshjälpen helt eller delvis, om deras ekonomiska situation har förbättrats betydligt eller om beslutet om att bevilja rättshjälp har fattats på grundval av oriktiga uppgifter från rättshjälpsmottagaren.

Artikel 4

Icke-diskriminering

Medlemsstaterna skall utan diskriminering bevilja rättshjälp till unionsmedborgare och till medborgare i tredje land vilka vistas lagligen i en medlemsstat.

KAPITEL III

VILLKOR FÖR RÄTTSHJÄLPEN OCH DESS OMFATTNING

Artikel 5

Villkor beträffande ekonomiska tillgångar

1. Medlemsstaterna skall bevilja rättshjälp till de personer som avses i artikel 3.1 och som på grund av sin ekonomiska situation helt eller delvis saknar förmåga att bära kostnaderna för de förfaranden som avses i artikel 3.2, för att ge dem faktisk möjlighet till rättslig prövning.

2. En persons ekonomiska situation skall bedömas av den behöriga myndigheten i den medlemsstat där domstolen är belägen, med hänsyn till olika objektiva faktorer, såsom inkomst, kapital eller familjesituation, samt en bedömning av tillgångarna hos personer som är ekonomiskt beroende av den sökande.
3. Medlemsstaterna får fastställa gränsvärden, över vilka den rättshjälpsökande anses själv helt eller delvis kunna bära kostnaderna för de förfaranden som anges i artikel 3.2. Gränsvärdena skall fastställas på grundval av de kriterier som anges i punkt 2 i denna artikel.
4. De gränsvärden som fastställts i enlighet med punkt 3 i denna artikel får inte hindra rättshjälpsökande som befinner sig över gränsvärdena från att beviljas rättshjälp om de visar att de inte kan bära kostnaderna för de förfaranden som avses i artikel 3.2 på grund av skillnader i levnadskostnaderna mellan den medlemsstat där den rättshjälpsökande har sin hemvist eller vanliga vistelseort och den medlemsstat där den behöriga domstolen är belägen.
5. Rättshjälp behöver inte beviljas de rättshjälpsökande i den mån de i det enskilda fallet har faktisk tillgång till ett annat alternativ som täcker kostnaderna för de förfaranden som avses i artikel 3.2.

Artikel 6

Villkor med anknytning till grunden för tvisten

1. Medlemsstaterna får föreskriva att en ansökan om rättshjälp avseende en talan som förefaller uppenbart oggrundad får avslås av de behöriga myndigheterna.
2. När inledande juridisk rådgivning har tillhandahållits får ytterligare rättshjälp vägras eller rättshjälpen förklaras upphöra på

grund av omständigheterna i målet, så länge som möjligheten till rättslig prövning säkerställs.

3. Vid beslut om det välgrundade i en ansökan skall medlemsstaterna, utan att det påverkar tillämpningen av artikel 5, beakta den enskilda tvistens betydelse för den rättssökande men får även beakta tvistens art när den rättssökande begär skadestånd för ryktes-spridning men inte har lidit något materiellt eller ekonomiskt avbräck eller när ansökan gäller ett anspråk med direkt anknytning till den rättshjälpsökandes näringsverksamhet som egen företagare eller egenanställd.

Artikel 7

Kostnader i samband med tvistens gränsöverskridande karaktär

1. Rättshjälp som beviljas i den medlemsstat där domstolen är belägen skall täcka följande kostnader som direkt hänger samman med tvistens gränsöverskridande karaktär:

- a) Tolkning.
- b) Översättning av de handlingar som domstolen eller den behöriga myndigheten kräver och som rättshjälpsmottagaren lämnat in och som är nödvändiga för att avgöra tvisten.
- c) Resekostnader som den rättshjälpsökande skall betala när de personer som berörs av förandet av rättshjälpsökandens talan är ålagda i lag eller av domstolen i den medlemsstaten att personligen närvara vid förhandlingarna och domstolen beslutar att den annars inte kan höra de berörda personerna på ett tillfredsställande sätt.

*Artikel 8***Kostnader som skall betalas av den medlemsstat
där den rättshjälpsökande har sin hemvist eller vanliga
vistelseort**

Den medlemsstat där den rättshjälpsökande har sin hemvist eller vanliga vistelseort skall tillhandahålla den rättshjälp enligt artikel 3.2 som behövs för att täcka

- a) de kostnader som har uppstått i samband med hjälp av en lokal advokat eller någon annan person som är behörig att ge juridisk rådgivning enligt lag i medlemsstaten, till dess att ansökan om rättshjälp i enlighet med detta direktiv har mottagits av den medlemsstat där domstolen är belägen,
- b) översättning av ansökan och de kompletterande handlingar som krävs när ansökan lämnas in till myndigheterna i den medlemsstaten.

*Artikel 9***Rättshjälpens kontinuitet**

1. Rättshjälp skall även fortsättningsvis helt eller delvis beviljas rättshjälpsmottagare för att täcka kostnaderna för att en dom verkställts i den medlemsstat där domstolen är belägen.
2. En rättshjälpsmottagare som erhållit rättshjälp i den medlemsstat där den behöriga domstolen är belägen skall erhålla rättshjälp i enlighet med lagstiftningen i den medlemsstat där erkännande och verkställighet begärs.

3. Rättshjälp skall även fortsättningsvis vara möjlig om ett överklagande görs antingen mot eller av en rättshjälpsmottagare om inte annat följer av bestämmelserna i artiklarna 5 och 6.

4. Medlemsstaterna får föreskriva att en ansökan när som helst under processen får omprövas på grundval av artiklarna 3.3, 3.5, 5 och 6, inbegripet de förfaranden som avses i punkterna 1–3 i denna artikel.

Artikel 10

Förfaranden utanför domstol

Rättshjälp skall även beviljas när en tvist löses genom förfaranden utanför domstol, på de villkor som anges i detta direktiv, om lagen kräver att parterna skall anlita sådana förfaranden eller om de tvistande parterna anvisats sådana förfaranden av en domstol.

Artikel 11

Officiella handlingar (*actes authentiques*)

Rättshjälp skall beviljas för verkställighet av officiella handlingar (*actes authentiques*) i en annan medlemsstat på de villkor som anges i detta direktiv.

KAPITEL IV

FÖRFARANDE

Artikel 12

Myndighet som beviljar rättshjälp

Rättshjälp skall beviljas eller vägras av den behöriga myndigheten i den medlemsstat där domstolen är belägen utan att detta påverkar vad som anges i artikel 8.

Artikel 13

Inlämnande och översändande av ansökningar om rättshjälp

1. Ansökningar om rättshjälp kan antingen inlämnas till
 - a) den behöriga myndigheten i den medlemsstat i vilken den sökande har sin hemvist eller vanliga vistelseort (översändande myndighet), eller
 - b) den behöriga myndigheten i den medlemsstat i vilken domstolen är belägen eller där avgörandet skall verkställas (mottagande myndighet).
2. Ansökningar om rättshjälp skall göras och kompletterande handlingar översättas till
 - a) något av de officiella språken i den medlemsstat där den mottagande myndigheten finns och som motsvarar något av språken i gemenskapens institutioner, eller

- b) något annat språk som den medlemsstaten har angivit att den kan godta i enlighet med artikel 14.3.
3. De behöriga översändande myndigheterna får fatta beslut om att vägra att översända en ansökan som uppenbart
- a) är ogrundad, eller
 - b) faller utanför direktivets räckvidd.

De villkor som anges i artikel 15.2 och 15.3 skall gälla för sådana beslut.

4. Den behöriga översändande myndigheten skall bistå den sökande och se till att ansökan åtföljs av alla kompletterande handlingar som den vet är nödvändiga för att ansökan skall prövas. Den skall också bistå den sökande med att tillhandahålla nödvändig översättning av de kompletterande handlingarna i enlighet med artikel 8 b.

Den behöriga översändande myndigheten skall översända ansökan till den behöriga mottagande myndigheten i den andra medlemsstaten senast 15 dagar efter det att myndigheten har mottagit en vederbörligen ifylld ansökan på något av de språk som avses i punkt 2, och kompletterande handlingar, vid behov översatta till något av dessa språk.

5. För handlingar som översänds enligt detta direktiv skall ingen legalisering eller likvärdig formalitet krävas.

6. Medlemsstaterna får inte begära någon ersättning för de tjänster som tillhandahålls enligt punkt 4. Den medlemsstat där den rättshjälpsökande har sin hemvist eller vanliga vistelseort får föreskriva att den sökande skall betala tillbaka kostnader för översättning som den behöriga översändande myndigheten svarat för om ansökan om rättshjälp avslås av den behöriga myndigheten.

*Artikel 14***Behöriga myndigheter och språk**

1. Medlemsstaterna skall utse den eller de myndigheter som skall vara behöriga att översända ("översändande myndigheter") och ta emot ("mottagande myndigheter") ansökan.
2. Varje medlemsstat skall informera kommissionen om
 - namn på och adress till de behöriga mottagande eller översändande myndigheter som anges i punkt 1,
 - vilka geografiska områden deras behörighet omfattar,
 - vilka möjligheter myndigheterna har att ta emot ansökningar,
 - vilka språk som kan användas vid ifyllandet av ansökan.
3. Medlemsstaterna skall meddela kommissionen vilket eller vilka andra officiella språk i gemenskapens institutioner, utöver det eller de egna, som kan användas hos den mottagande myndigheten vid ifyllandet av sådana rättshjälpsansökningar som skall tas emot i enlighet med detta direktiv.
4. Medlemsstaterna skall meddela kommissionen de uppgifter som anges i punkterna 2 och 3 före den 30 november 2004. Alla senare ändringar av sådana uppgifter skall anmälas till kommissionen senast två månader innan ändringen träder i kraft i den medlemsstaten.
5. De uppgifter som avses i punkterna 2 och 3 skall offentliggöras i Europeiska gemenskapernas officiella tidning.

*Artikel 15***Handläggning av ansökningar**

1. De nationella myndigheter som är behöriga att fatta beslut om rättshjälp skall säkerställa att den rättshjälpssökande hålls fullt informerad om handläggningen av ansökningen.
2. Om ansökningar avslås helt eller delvis, skall skälen för avslaget redovisas.
3. Medlemsstaterna skall ge möjlighet till omprövning eller överklagande av beslut om att avslå ansökningar om rättshjälp. Medlemsstaterna får undanta fall där en begäran om rättshjälp har avslagits av en domstol mot vars avgörande i sak det inte finns något rättsmedel enligt nationell lagstiftning eller av en appellationsdomstol.
4. När överklaganden av ett beslut om att vägra rättshjälp eller förklara att denna upphör enligt artikel 6 är av administrativt slag, skall de alltid i sista hand kunna prövas av domstol.

*Artikel 16***Standardformulär**

1. För att underlätta översändandet av ansökningar om rättshjälp skall ett standardformulär för ansökningar och för översändande av sådana ansökningar fastställas enligt det rådgivande förfarande som anges i artikel 17.
2. Standardformuläret för översändande av ansökningar om rättshjälp skall utarbetas senast den 30 maj 2003.

Standardformuläret för ansökningar om rättshjälp skall utarbetas senast den 30 november 2004.

KAPITEL V

SLUTBESTÄMMELSER

Artikel 17

Kommitté

1. Kommissionen skall biträdas av en kommitté.
2. När det hänvisas till denna punkt, skall artiklarna 3 och 7 i beslut 1999/468/EG tillämpas.
3. Kommittén skall själv anta sin arbetsordning.

Artikel 18

Information

De behöriga nationella myndigheterna skall samarbeta för att informera allmänhet och jurister om de olika rättshjälpssystemen, särskilt genom det europeiska rättsliga nätverket, som inrättades genom rådets beslut 2001/470/EG.

Artikel 19

Förmånligare bestämmelser

Detta direktiv skall inte hindra medlemsstaterna från att införa bestämmelser som är mer förmånliga för rättshjälpssökande och rättshjälpsmottagare.

*Artikel 20***Förhållande till andra instrument**

Medlemsstaterna emellan, och i de frågor där det är tillämpligt, skall detta direktiv äga företräde framför bestämmelser i bilaterala och multilaterala avtal som ingåtts av medlemsstaterna, inbegripet

- a) Den europeiska överenskommelsen om översändande av ansökningar om rättshjälp, vilken undertecknades i Strasbourg 1977, ändrad genom tilläggsprotokollet till den europeiska överenskommelsen om översändande av ansökningar om rättshjälp, undertecknat i Moskva 2001,
- b) Haagkonvention av den 25 oktober 1980 om internationell rättshjälp.

*Artikel 21***Införlivande med nationell lagstiftning**

1. Medlemsstaterna skall sätta i kraft de lagar och andra förordningar som är nödvändiga för att följa detta direktiv senast den 30 november 2004 med undantag för artikel 3.2 a i direktivet där införlivandet i nationell lagstiftning skall äga rum senast den 30 maj 2006. De skall genast underrätta kommissionen om detta.

2. När en medlemsstat antar dessa bestämmelser skall de innehålla en hänvisning till detta direktiv eller åtföljas av en sådan hänvisning när de offentliggörs. Närmare föreskrifter om hur hänvisningen skall göras skall varje medlemsstat själv utfärda.

*Artikel 22***Ikraftträdande**

Detta direktiv träder i kraft samma dag som det offentliggörs i *Europeiska gemenskapernas officiella tidning*.

*Artikel 23***Adressater**

Detta direktiv riktar sig till medlemsstaterna i enlighet med Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen.

Utfärdat i Bryssel den 27 januari 2003.

På rådets vägnar
G. PAPANDREOU
Ordförande